Vývoj sovětského bloku od konce 40. do konce 60. let a Československo jako jeho součást

Jaroslav Pažout

Sovětský blok

Vznik Německé demokratické republiky

Vyhlášení NDR 7. října 1949 znamenal konec úvah o celoněmeckém řešení problematiky poraženého Německa. NDR se pod vedením Waltera Ulbrichta brzy proměnila ve stát stalinského typu. Vládnoucí Socialistická jednotná strana Německa (SED) se přihlásila ke stalinské verzi marxismu-leninismu jako vedoucí ideologii. Oproti jiným satelitním zemím však byla NDR stále ve zvláštní situaci dané skutečností, že její existence jako státu byla nesamozřejmá, její státnost měla jakýsi „sezónní nádech“. Vládnoucí elita se to snažila kompenzovat aktivní účastí na německé politice SSSR i ideovou konstrukcí, že země představuje zosobnění lepších německých dějin, zatímco „Západní“ Německo a Západní Berlín ztělesňuje ty horší tradice.

Čas boření, čas budování – zakladatelské období komunistického režimu

Nástup a upevnění monopolní moci komunistickou stranou doprovázelo rozbití občanské společnosti a podřízení všech oblastí společenského života. Došlo k vytvoření nomenklaturního systému, jehož prostřednictvím kontrolovala KSČ obsazování všech rozhodujících funkcí ve státní správě, hospodářské sféře i společenských organizacích. K nejvýraznějším rysům nastupujícího režimu patřila rozsáhlá represivní opatření vůči skutečným či domnělým protivníkům. Bylo přistoupeno k likvidaci soukromého sektoru, čímž se stal stát monopolním pánem nad direktivně řízenou ekonomikou. V očekávání válečného konfliktu se Západem došlo ke zvýšení podílu těžkého průmyslu, zahraniční obchod se orientoval na Sovětský svaz a jeho satelity. V zemědělství docházelo nejprve k rozsáhlému vyvlastňování majetku, poté ke kolektivizaci. Zakladatelské období vyústilo v krizi, která v letech 1953–1957 zasáhla všechny oblasti života a vynutila si určité úpravy v politice KSČ. Důvěrou veřejnosti v komunistický režim otřásla měnová reforma v roce 1953 a především XX. sjezd KSSS v roce 1956, na němž došlo k částečnému odhalení stalinských zločinů a kritice kultu osobnosti. Pokusy o reformu systému však byly záhy potlačeny.

„Vítězný únor“ 1948 a upevňování moci KSČ

Komunistický režim záhy přikročil k legitimování své moci. V květnu 1948 byla přijata nová ústava, kterou těžce nemocný prezident Beneš odmítl podepsat a raději 2. června 1948 rezignoval. Ve funkci jej nahradil Klement Gottwald. Koncem května se konaly volby do Národního shromáždění s možností „výběru“ pouze z jednotného seznamu kandidátů komunisty ovládané Národní fronty.

Smrt Jana Masaryka

Za symbolický konec demokracie v Československu bývá označována dodnes nevyjasněná smrt ministra zahraničí Jana Masaryka, jehož tělo bylo nalezeno 10. března 1948 časně ráno pod okny jeho bytu v Černínském paláci v Praze. Část článku o smrti Jana Masaryka publikovaný následující den v Obraně lidu.

Odešel dobrý člověk

Praha (ČTK). — Dne 10. března 1948 v časných hodinách ranních skončil dobrovolně svůj život, naplněný prací pro vlast a národ, ministr zahraničních věcí dr. h. c. Jan Masaryk.

Odpor proti komunistickému režimu

Odpor proti komunistickému režimu měl různé podoby: od zpravodajské činnosti ve prospěch západních rozvědek či čs. exilu, organizování ilegálních přechodů hranic, ukrývání osob a péče o občany ohrožené zatčením a zahraniční kurýry, rozšiřování letáků a psaní protirežimních nápisů, přes útoky na sídla stranických a státních institucí až po zastrašování představitelů režimu, včetně fyzických útoků na ně končících někdy jejich smrtí. Činnost některých protirežimních skupin byla částečně či zcela vyprovokovaná Státní bezpečností. Autora letáku rozšiřovaného v srpnu 1948 v Praze a podepsaného Hnutím Jana Masaryka, se nepodařilo vypátrat.

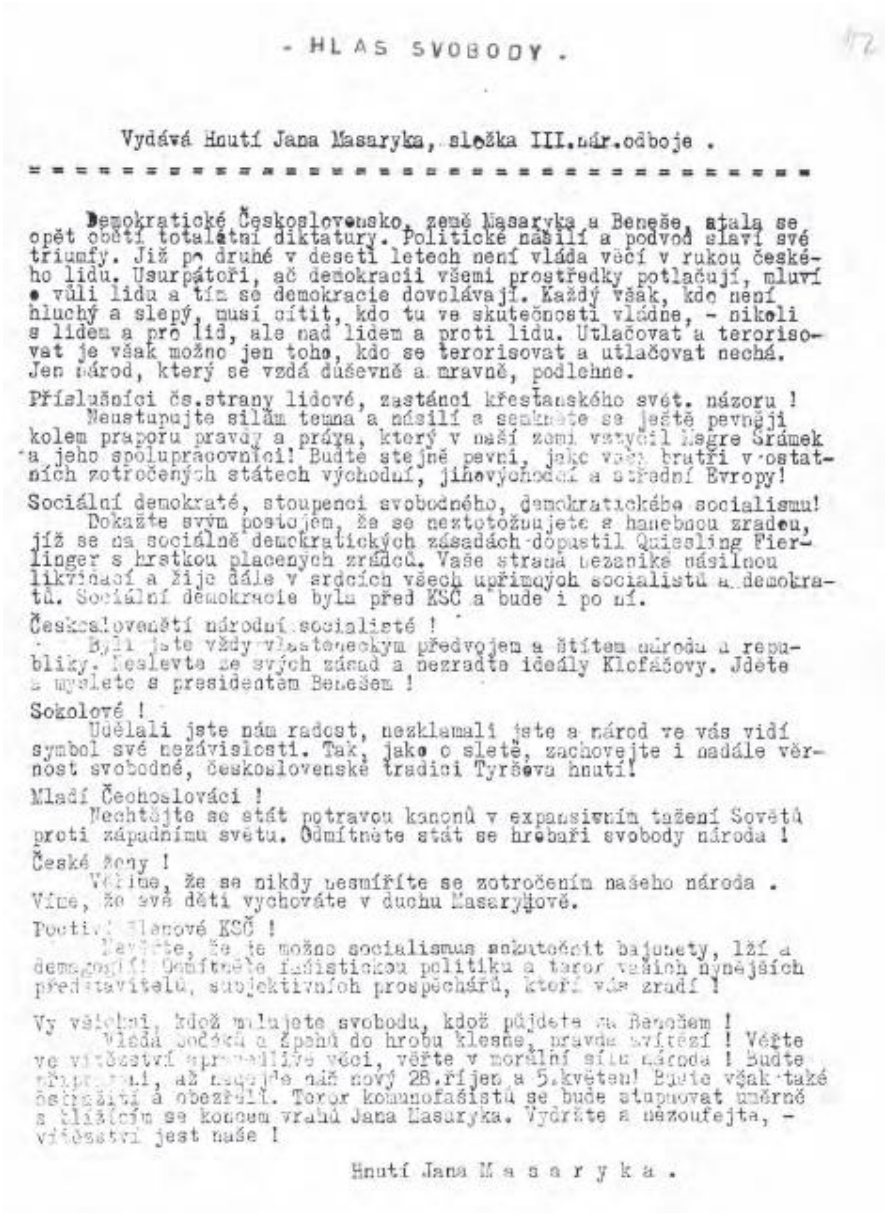

- HLAS SVOBODY .

Vydává Hnutí Jana Masaryka, složka III.nár.odboje .

Demokratické Československo, země Masaryka a Beneše, stala se opět obětí totalitní diktatury. Politické násilí a podvod slaví své triumfy. Již po druhé v deseti letech není vláda věcí v rukou českého lidu. Usurpátoři, ač demokracii všemi prostředky potlačují, mluví o vůli lidu a tím se demokracie dovolávají. Každý však, kdo není hluchý a slepý, musí cítit, kdo tu ve skutečnosti vládne, - nikoli s lidem a pro lid, ale nad lidem a proti lidu. Utlačovat a terorisovat je však možno jen toho, kdo se terorisovat a utlačovat nechá. Jen národ, který se vzdá duševně a mravně, podlehne.

Příslušníci čs.strany lidové, zastánci křesťanského svět. názoru !
Neustupujte silám temna a násilí a semkněte se ještě pevněji kolem praporu pravdy a práva, který v naší zemi vztyčil Msgre Šrámek a jeho spolupracovníci! Buďte stejně pevní, jako vaši bratři v ostatních zotročených státech východní, jihovýchodní a střední Evropy!

Sociální demokraté, stoupenci svobodného, demokratického socialismu!
Dokažte svým postojem, že se neztotožňujete s hanebnou zradou, jíž se na sociálně demokratických zásadách dopustil Quissling Fierlinger s hrstkou placených zrádců. Vaše strana nezanikla násilnou likvidací a žije dále v srdcích všech upřímných socialistů a demokratů. Sociální demokracie byla před KSČ a bude i po ní.

Českoslovenští národní socialisté !
Byli jste vždy vlastenectvím předvojem a štítem národa a republiky. Neslevte ze svých zásad a nezradte ideály Klofáčovy. Jděte s myšlenkami s presidentem Benešem !

Sokolové !
Udělali jste nám radost, nezklamali jste a národ ve vás vidí symbol své nezávislosti. Tak, jako o sletě, zachovejte i nadále věrnost svobodné, československé tradici Tyršovu hnutí!

Mladí Čechoslováci !
Nechtějte se stát potravou kanonů v expansivním tažení Sovětů proti západnímu světu. Odmítněte stát se hrobaři svobody národa !

České ženy !
Věříme, že se nikdy nesmíříte se zotročením našeho národa . Víme, že své děti vychováte v duchu Masarykově.

Poctiví členové KSČ !
Nevěřte, že je možno socialismus uskutečnit bajonety, lží a demagogií! Odmítněte fašistickou politiku a teror vašich nynějších představitelů, subjektivních prospěchářů, kteří vás zradí !

Vy všichni, kdož milujete svobodu, kdož půjdete za Benešem !
Vláda zločinců a zpátky do hrobu klesne, pravda zvítězí ! Věřte ve vítězství spravedlivé věci, věřte v morální sílu národa ! Buďte připraveni, až nastane náš nový 28.říjen a 5.květen! Buďte však také ostražití a obezřelí. Teror komunofašistů se bude stupňovat úměrně s blížícím se koncem vrahů Jana Masaryka. Vydržte a nezoufejte, - vítězství jest naše !

Hnutí Jana M a s a r y k a .

Politické procesy

Cílem politicky motivovaných perzekucí byla likvidace předúnorové nekomunistické garnitury v politice, státní a hospodářské správě a armádě. Represe zasáhly církve, rolníky vystupující proti kolektivizaci či příslušníky zahraničního odboje. Obvinění byla často vykonstruovaná, výsledky přelíčení předem dané a propagandisticky využité. Milada Horáková a Oldřich Pecl během soudního jednání 31. května – 8. června 1950.

Procesy a kampaně

Trestní řízení s třinácti obžalovanými v případu M. Horákové a spol. skončilo čtyřmi rozsudky smrti (vedle Horákové též Záviš Kalandra, Jan Buchal a Oldřich Pecl), které byli přes protesty zahraniční veřejnosti vykonány. Na případ navazovaly další procesy s takřka sedmi stovkami obviněných. Hlavní proces doprovázela mimořádná publicita a Státní soud byl zaplaven rezolucemi z továren, úřadů, obcí i škol, volajícími po přísném potrestání obviněných.

Propaganda

Režimní propaganda nabývala občas až bizarních podob. V roce 1950 se na čs. území objevila mandelinka bramborová, jejíž výskyt byl označen za imperialistický útok a mandelinka za „amerického brouka“. Byly organizovány školní brigády pro sběr útočníků, do boje se zapojil i Ferda Mravenec.

Kolektivizace zemědělství

Kolektivizace venkova proběhla ve svých hlavních etapách na konci 40. a v průběhu 50. let. Soukromí zemědělci byli nuceni převádět svůj majetek do jednotných zemědělských družstev, měnit časem prověřený způsob hospodaření a také způsob života vlastních rodin. Ti, kteří se tomu bránili, byli různým způsobem perzekvování. Kolektivizací došlo k rozvrácení celé významné společenské skupiny.

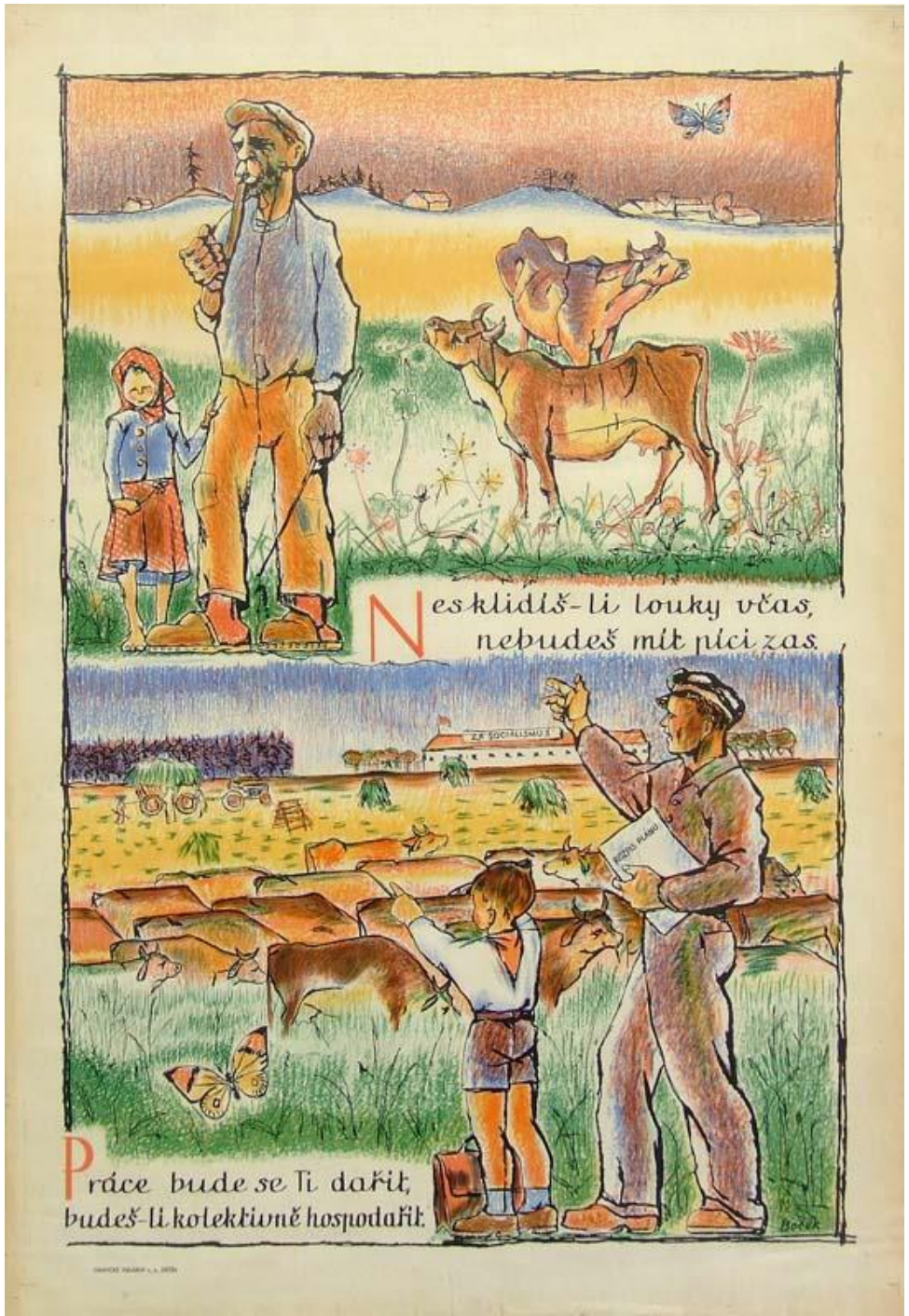

Industrializace

V očekávání válečného konfliktu se Západem došlo ke zvýšení podílu těžkého průmyslu. Byly budovány velké investiční celky – průmyslové závody, elektrárny, přehrady, dopravní infrastruktura. S tím byla spojená masivní mobilizace hlavně mladých lidí pod hesly budování socialismu. Rozšířené byly socialistické iniciativy a údernické hnutí, vznikaly budovatelské brigády. Práce na Trati mládeže Hronská Dúbrava – Banská Štiavnica.

Emigrace

Únor 1948 vedl k masovému odchodu protivníků nového režimu ze země, celkový počet bývá pro léta 1948–1951 odhadován na zhruba 60 000 osob. Jejich odchod mělo ztížit vybudování „železné opony“ v letech 1952 až 1953. Jednou z nejvýraznějších osobností exilu byl spisovatel, novinář a lidovecký politik Pavel Tigrid. Americký pas Pavla Tigrida.

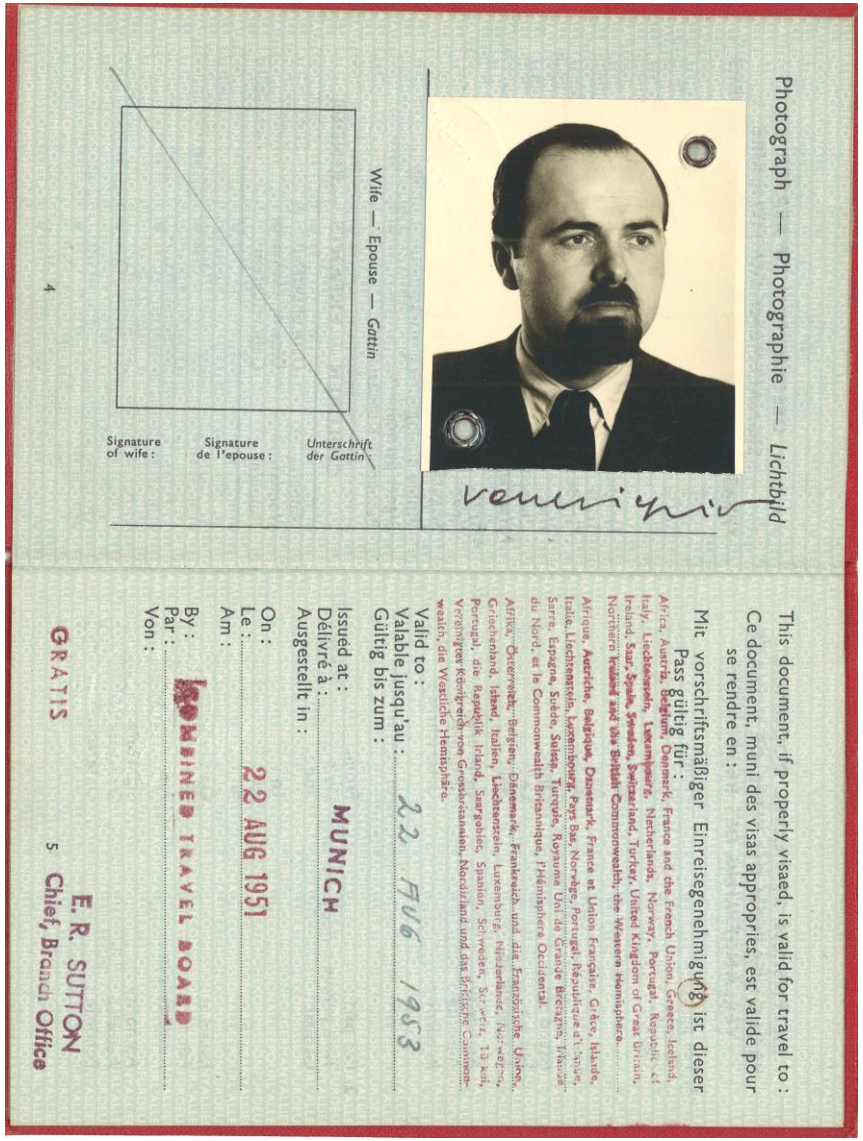

Revoluce požírá vlastní děti – proces s László Rajkem

Po jugoslávsko-sovětské roztržce v roce 1948 začalo odhalování titovských (a dalších) „agentů“ v ostatních komunistických stranách. První takový proces se uskutečnil v Maďarsku s László Rajkem (1909–1949). Tento vysoký komunistický funkcionář zastával od roku 1946 post ministr vnitra, přičemž mj. založil státní bezpečnost ÁVO (později ÁVH), v roce 1948 se stal ministrem zahraničních věcí. 30. 5. 1949 však byl zatčen, Sovětskými poradci Michailem Lichačevem a Nikolajem Makarovem byl zinscenován proces, v němž byl 24. září 1949 odsouzen jako titoista, zrádce a špion k trestu smrti (odsouzeno bylo i dalších sedm osob, z toho dva k trestu smrti).

„Protistátní spiklenecké centrum“ Rudolfa Slánského a spol.

V Československu byl za hlavu spiknutí označen nedávný generální tajemník KSČ Rudolf Slánský, v roce 1952 popravený s dalšími deseti vysokými funkcionáři KSČ a státu. Na přípravě procesu se opět podíleli sovětští poradci Lichačev a Mararov. Proces měl i výrazně antisemitský charakter, drtivá většina ze čtrnácti souzených byla židovského původu. Jednalo se o reakci na politické směřování nově vzniklého státu Izrael. Konaly se i další procesy s komunistickými představiteli. Mezi odsouzené tzv. slovenské buržoazní nacionalisty patřil i významný básník a publicista Ladislav (Laco) Novomeský.

Smrt Josifa Visarionoviče Stalina – 5. března 1953

Smrt Stalina spustila uvnitř sovětské elity boj o nástupnictví, z něhož vyšel vítězně předseda Rady lidových komisařů Ukrajinské SSR Nikita Sergejevič Chruščov, který se v září 1953 stal prvním tajemníkem ÚV KSSS. Další pretendenti byli odstaveni (Georgij Malenkov, Vjačeslav Molotov) či přímo fyzicky zlikvidováni (Lavrentij Berija). Představitelé KSSS a sovětské vlády na stráži u rakve J. V. Stalina ve Sloupové síni Domu svazů v Moskvě, zleva: Vjačeslav Michajlovič Molotov, Kliment Jefremovič Vorošilov, Lavrentij Pavlovič Berija, Georgij Maximilianovič Malenkov, na druhé straně: Nikolaj Alexandrovič Bulganin, Nikita Sergejevič Chruščov, Lazar Mojsejevič Kaganovič a Anastas Ivanovič Mikojan.

Střídání stráží

Krátce po smrti Stalina zemřel i Klement Gottwald. Prezidentem se stal dosavadní premiér Antonín Zápotocký, kterého ve funkci nahradil Viliam Široký. Prvním tajemníkem ÚV KSČ byl zvolen Antonín Novotný, který si tuto funkci ponechal i po nástupu na post prezidenta republiky po Zápotockého smrti v roce 1957. A. Zápotocký (vlevo) předává 10. prosince 1954 A. Novotnému (třetí zleva) Řád budování socialistické vlasti, mezi nimi V. Široký.

Měnová reforma 1953

Na konci května 1953 byla vyhlášena – přes předchozí ujišťování představitelů režimu o opaku – měnová reforma (fakticky státní bankrot), vedoucí k znehodnocení úspor obyvatel. Její provedení výrazně otřáslo důvěrou obyvatelstva v režim. Největší protestní akce proběhly v Plzni, kde demonstranti ovládli načas střed města. Protestní demonstrace 1. června 1953 na náměstí Republiky.

Povstání v Německé demokratické republice 17. června 1953

Ekonomické problémy země se východoněmecké úřady snažily řešit navyšováním pracovních norem. To vyvolalo dělnické demonstrace, které přerostly v nepokoje. Dělníci organizovali stávkové výbory a začali vznášet i politické požadavky – sjednocení Německa prostřednictvím svobodných voleb. Povstání bylo potlačeno za pomoci sovětských vojsk. Zahynulo při něm minimálně 55 osob. Na 1500 osob bylo obžalováno, dva z nich odsouzeno k trestu smrti. Po povstání napsal Bertold Brecht slavnou báseň, v níž se řečnicky ptal, zda by nebylo lepší, aby vláda rozpustila lid a zvolil si jiný. Sovětské tanky nasazené proti demonstrantům v Lipsku před budovou bývalého říšského soudu.

Pozdní stalinismus

Projevem pozdního stalinismu byla stavba Stalinova pomníku v Praze na Letné, ve své době největšího skupinového sousoší v Evropě, započatá v roce 1949 a slavnostně odhalená 1. května 1955. Se změnou politického klimatu po XXII. sjezdu KSSS konaném v říjnu 1961 byl pomník v listopadu 1962 odstřelen.

XX. sjezd Komunistické strany Sovětského svazu 14.-26. února 1956

Nikita Sergejevič Chruščov ve svém projevu na XX. sjezdu KSSS v moskevském Velkém kremelském paláci nazvaném „Kult osobnosti a jeho důsledky“ částečně odhalil a odsoudil stalinské zločiny. XX. sjezd se stal klíčovým momentem pro celé komunistické hnutí ve světě. V Sovětském svazu i v sovětském bloku odstartoval destalinizaci spojenou s určitou liberalizací i odstředivými tendencemi. Vedl též ke vzniku marxistických revizionistických proudů a výrazně přispěl k roztržce s Čínou, k níž došlo na počátku 60. let.

Poznaňské povstání a jeho důsledky

28. června 1956 se uskutečnila stotisícová převážně dělnická demonstrace v Poznani, jejíž účastníci se domáhali úpravy pracovních norem, snížení cen a zvýšení platů. Došlo i k osvobození vězňů. Proti vzbouřencům zasáhla armáda a bezpečnostní složky, které jej rozdrtily. O život přišlo několik desítek osob. Potlačení povstání však vedlo spolu se smrtí prvního tajemníka Polské sjednocené dělnické strany Boleslawa Bieruta v březnu 1956 a otřesy po XX. sjezdu KSSS ke krizi a v říjnu 1956 k nástupu reformně orientovaného Władysława Gomułky. To nakonec neochotně akceptoval i Sovětský svaz.

Władysław Gomułka

Władysław Gomułka byl v letech 1945–1949 místopředsedou polské vlády a ministrem pro nově získaná území, jako vysoký komunistický funkcionář se podílel na instalaci komunistického režimu v Polsku. Poté nastal jeho pozvolný pád, vrcholící v roce 1951 uvězněním a vyloučením z PSDS. Během vyšetřování byl obviňován mj. z velezrady, spolupráce se zahraniční rozvědkou a vyzvědačství. Proces nikdy neproběhl, v prosinci 1954 byl propuštěn na svobodu. Počátek jeho vlády je spjat s uvolněním ve společnosti a hledáním polské cesty k socialismu. Docházelo i k rehabilitaci obětí politických procesů. V průběhu 60. let ale docházelo postupně k utužování režimu a k zásahům proti některým kritikům, opět se mj. zhoršil vztah s katolickou církví. V březnu 1968 inicioval v reakci na šestidenní válku antisemitskou kampaň a stál za potlačením studentských protestů. Z obavy před rozšířením reformního hnutí byl jedním z hlavních prosazovatelů invaze do Československa. Po krvavém potlačení dělnické revolty v Gdaňsku a dalších pobaltských městech v prosinci 1970 byl donucen rezignovat.

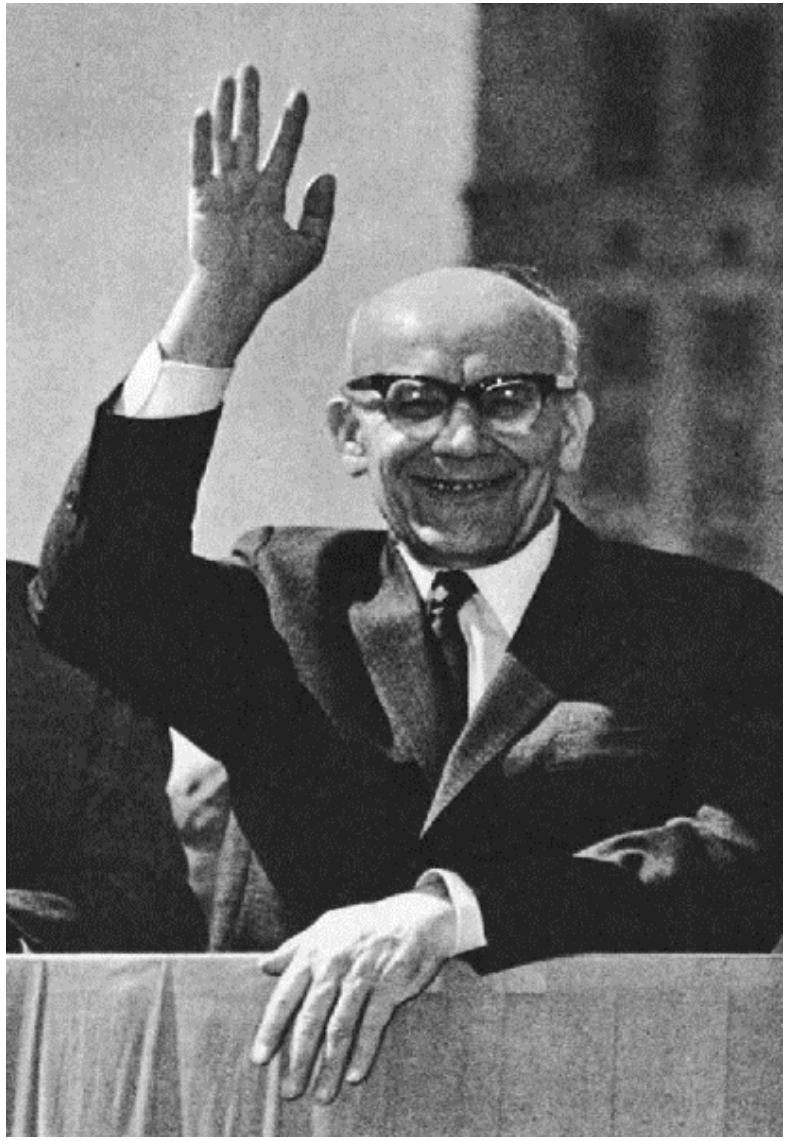

Maďarské povstání

V dubnu 1955 byl nucen rezignovat na funkci maďarského premiéra Imre Nagy, snažící se od svého nástupu v listopadu 1953 o určité ekonomické i politické reformy a větší míru nezávislosti na Sovětském svazu. XX. sjezd KSSS však vyvolal tlak veřejnosti na vedení státu v čele s Mátyásem Rákosim. Množily se demonstrace a další projevy odporu. 6. října 1956 se konal důstojný pohřeb L. Rajka a dalších nespravedlivě popravených. 23. října 1956 proběhla v Budapešti demonstrace za účasti na 200 000 osob. Ty posléze přerostly v ozbrojený konflikt s příslušníky tajné policie. 25. října padla vláda a novým premiérem se 27. 10. stal opět Imre Nagy. Ta rozpustila ÁHV a vyhlásila záměr vystoupit z Varšavské smlouvy a vyhlásit svobodné volby. V polovině listopadu pak bylo povstání krvavě potlačeno sovětskými vojsky. Nagy byl v roce 1958 po vykonstruovaném procesu spolu s dvěma spolupracovníky popraven.

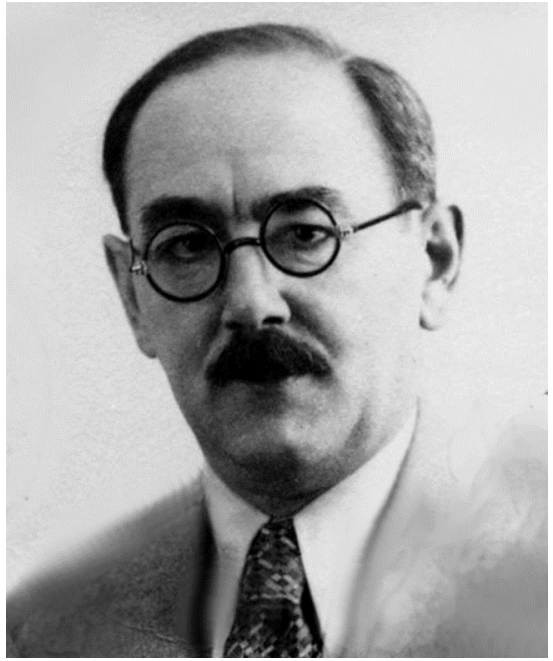

János Kádár a politika kádárismu

János Kádár se v roce 1949 z postu ministra vnitra podílel na procesu s L. Rajkem, záhy však vyslovil pochybnosti nad jeho vinou. V roce 1951 byl sám zatčen a následujícího roku ve vykonstruovaném procesu odsouzen k doživotí. Z vězení byl propuštěn v roce 1954 v důsledku uvolnění v zemi a postupně se vracel do politiky. Během povstání původně spolupracoval s Nagym, posléze se stal předsedou dělnicko-rolnické vlády zřízené k boji proti „kontrarevoluci“. V čele této prosovětské vlády potlačil zbytky odporu, i za pomoci brutálních represí vůči občanům. V roce 1957 stanul v čele transformované komunistické strany (Maďarské socialistické dělnické strany). V průběhu 60. let nicméně nastolil novou politiku charakterizovanou heslem „Kdo není proti nám, je s námi“. Vyhlásil všeobecnou amnestii, podporu širokých vrstev obyvatelstva se poměrně úspěšně snažil získat tzv. gulášovým socialismem – díky ekonomickým reformám se mu podařilo zvýšit životní úroveň. Docházelo i k politickému uvolnění, podařilo se mu překonat mezinárodní izolaci země po potlačení povstání. Pražské jaro nejprve obhajoval i před dalšími zeměmi sovětského bloku, nicméně posléze dospěl k názoru, že hrozí zhroucení monopolu KSČ a váhavě se připojil k intervenci do Československa.

Rok 1956

V Československu nebyla reakce na Chruščovův projev na XX. sjezd KSSS v únoru 1956 tak bouřlivá jako v sousedním Polsku a Maďarsku, nicméně i zde se ozývalo volání po demokratizaci společnosti, uvolnění cenzury, nápravě křivd a svolání mimořádného sjezdu strany. Výrazným vystoupením byl studentským majáles. Majálesový průvod 20. května 1956 na Švermově (dnes Štefánikově) mostě v Praze.

RVHP a Varšavská smlouva

Československo se stalo součástí hospodářských, vojenských i politických struktur sovětského bloku, řízených z Kremlu. V roce 1949 patřilo k zakládajícím členům Rady vzájemné hospodářské pomoci, v roce 1955 k signatářům Varšavské smlouvy. Zasedání Politického poradního výboru Varšavské smlouvy 27. ledna 1956 v Černínském paláci v Praze.

Úspěchy sovětské vědy

Sputnik – první umělá družice v kosmu (4. října 1957)

Jurij Gagarin – první let člověka do vesmíru (12. dubna 1961)

Stavba Berlínské zdi

V letech 1949–1961 opustilo NDR téměř tři miliony obyvatel, většinou v produktivním věku a často vzdělaných. Často využívali Západní Berlín, kde byly hranice, vedoucí středem města, obtížně kontrolovatelné. Západní Berlín představoval slabé místo celého bloku, i proto, že se díky mohutné konjunktuře proměňoval v jakousi výkladní skříň Západu. Odliv obyvatel přímo ohrožoval samotnou existenci východoněmeckého režimu. Přes předchozí dementi generálního tajemníka SED Waltera Ulbrichta došlo v srpnu 1961 k vybudování opevněných hranic kolem ZB. Vlády západních zemí proti tomu verbálně protestovaly, ale nijak nezakročily. Stavba zdi zakonzervovala status quo a de facto snížila riziko ozbrojeného konfliktu.

Chruščovův pád a nástup Leonida Iljiče Brežněva

V roce 1964 došlo k odstranění N. S. Chruščova z pozice generálního tajemníka ÚV KSSS a jeho nahrazení L. I. Brežněvěm. Důvodem Chruščovova pádu byla nespokojenost s neustálými personálními přesuny a touha po „stabilitě kádrů“, po které volali především představitelé stranického aparátu, i nespokojenost s jeho vojenskou politikou zaměřenou na podporu raketového vojska. Byl též obviňován z voluntarismu a ukvapených řešení, mj. v souvislosti s karibskou krizí v roce 1962, vyvolanou sovětským rozhodnutím rozmístit na Kubě rakety středního doletu. Brežněv pak stál v čele ÚV KSSS až do své smrti v roce 1982.

Zlatá šedesátá?

V průběhu 60. let 20. století bylo československé politické vedení v čele s A. Novotným nuceno přistoupit především pod tlakem částečné destalinizace v SSSR k liberalizaci režimu. Docházelo k uvolňování politického a kulturního života, ke kritice některých aspektů nedávné minulosti i stávajících poměrů. Zmírnila se tvrdost a rozsah trestních sankcí, na svobodu byly propuštěny tisíce politických vězňů. Omezení přísného dohledu nad uměleckou tvorbou vedlo k neobyčejnému kulturnímu vzestupu, který se projevil v literatuře, ve světoznámé nové vlně československého filmu či v divadle. I vrcholní představitelé země si uvědomovali nutnost reforem, které měly zastavit propad hospodářství, vést k jeho zefektivnění a uspokojení zvyšující se poptávky po spotřebním zboží. K jejich realizaci však přistupovali jen váhavě. Stoupala nespokojenost s autoritativním způsobem vládnutí A. Novotného, a to i uvnitř komunistické strany. Neúspěch při řešení hospodářských problémů, ostré spory se Slováky či střety s představiteli kulturní scény a se studenty nakonec vedly k jeho odvolání z funkce prvního tajemníka ÚV KSČ na počátku ledna 1968.

1960 – socialistická ústava

V roce 1960 byla přijata nová ústava, deklarující vítězství socialismu v zemi a vedoucí úlohu KSČ ve společnosti. Výrazem proklamovaného dosažení vyššího stádia vývoje společnosti se stala změna názvu státu na Československou socialistickou republiku a nový státní znak.

Amnestie

V letech 1960 a 1962 proběhly rozsáhlé amnestie, na jejichž základě byly na svobodu propuštěny tisíce politických vězňů. Ti však zůstali občany druhé kategorie, pod trvalým dohledem, někteří z nich byli znovu uvězněni. Rozkaz ministra vnitra R. Baráka z 5. dubna 1960 k připravované amnestii, vyhlášené rozhodnutím prezidenta a vlády z 9. května 1960.

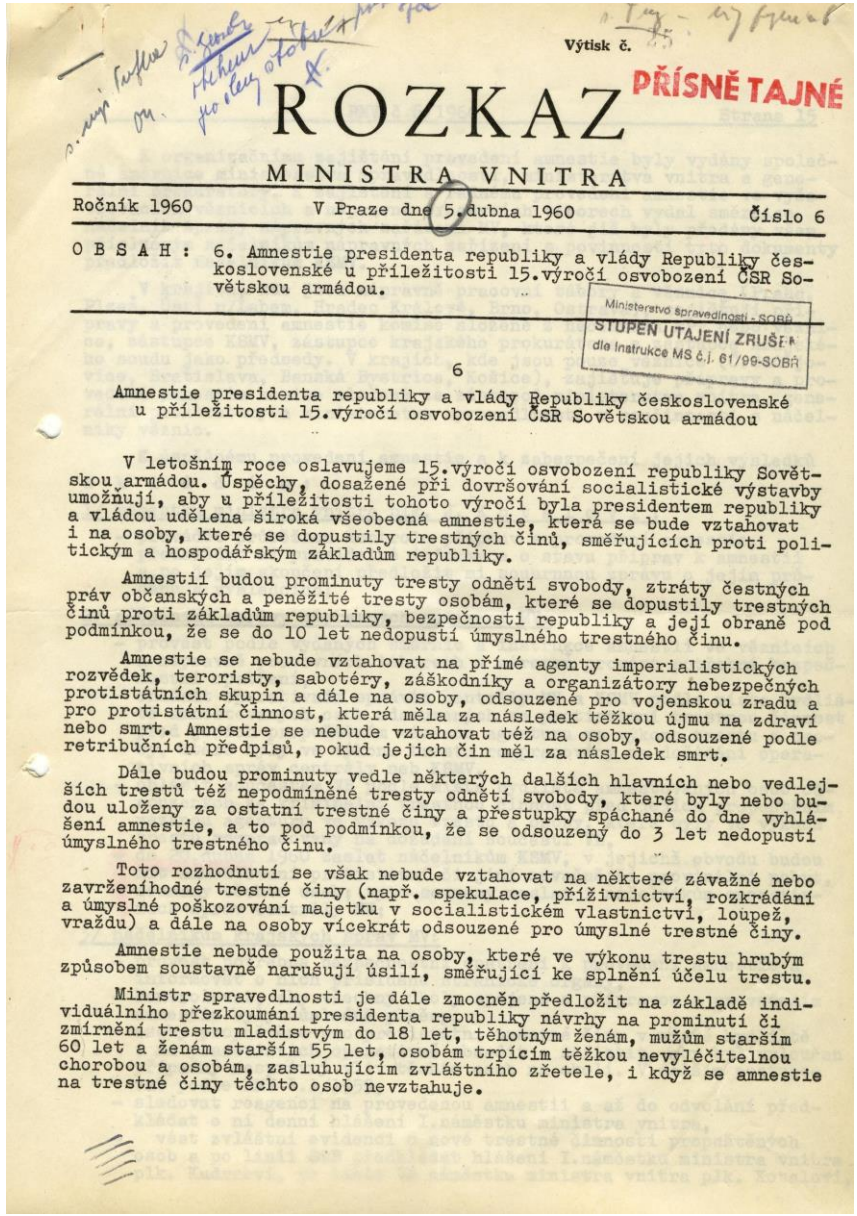

Výtisk č.

PŘÍSNĚ TAJNÉ

ROZKAZ

MINISTRA VNITRA

Ročník 1960 | V Praze dne 5. dubna 1960 | Číslo 6

OBSAH: 6. Amnestie presidenta republiky a vlády Republiky československé u příležitosti 15.výročí osvobození ČSR Sovětskou armádou.

Ministerstvo spravedlnosti - SOBŘ
STUPEŇ UTAJENÍ ZRUŠEN
dle instrukce MS č.j. 61/99-SOBŘ

6

Amnestie presidenta republiky a vlády Republiky československé u příležitosti 15.výročí osvobození ČSR Sovětskou armádou

V letošním roce oslavujeme 15.výročí osvobození republiky Sovětskou armádou. Úspěchy, dosažené při dovršování socialistické výstavby umožňují, aby u příležitosti tohoto výročí byla presidentem republiky a vládou udělena široká všeobecná amnestie, která se bude vztahovat i na osoby, které se dopustily trestných činů, směřujících proti politickým a hospodářským základům republiky.

Amnestií budou prominuty tresty odnětí svobody, ztráty čestných práv občanských a peněžité tresty osobám, které se dopustily trestných činů proti základům republiky, bezpečnosti republiky a její obraně pod podmínkou, že se do 10 let nedopustí úmyslného trestného činu.

Amnestie se nebude vztahovat na přímé agenty imperialistických rozvědek, teroristy, sabotéry, záškodníky a organizátory nebezpečných protistátních skupin a dále na osoby, odsouzené pro vojenskou zradu a pro protistátní činnost, která měla za následek těžkou újmu na zdraví nebo smrt. Amnestie se nebude vztahovat též na osoby, odsouzené podle retribučních předpisů, pokud jejich čin měl za následek smrt.

Dále budou prominuty vedle některých dalších hlavních nebo vedlejších trestů též nepodmíněné tresty odnětí svobody, které byly nebo budou uloženy za ostatní trestné činy a přestupky spáchané do dne vyhlášení amnestie, a to pod podmínkou, že se odsouzený do 3 let nedopustí úmyslného trestného činu.

Toto rozhodnutí se však nebude vztahovat na některé závažné nebo zavrženíhodné trestné činy (např. spekulace, příživnictví, rozkrádání a úmyslné poškozování majetku v socialistickém vlastnictví, loupež, vraždu) a dále na osoby vícekrát odsouzené pro úmyslné trestné činy.

Amnestie nebude použita na osoby, které ve výkonu trestu hrubým způsobem soustavně narušují úsilí, směřující ke splnění účelu trestu.

Ministr spravedlnosti je dále zmocněn předložit na základě individuálního přezkoumání presidenta republiky návrhy na prominutí či zmírnění trestu mladistvým do 18 let, těhotným ženám, mužům starším 60 let a ženám starším 55 let, osobám trpícím těžkou nevyléčitelnou chorobou a osobám, zasluhujícím zvláštního zřetele, i když se amnestie na trestné činy těchto osob nevztahuje.

Rehabilitace obětí politických procesů

Po XXII. sjezdu KSSS byl A. Novotný nucen přistoupit na dořešení případů „porušování socialistické zákonnosti“. Výsledkem práce tzv. Kolderovy a tzv. barnabické komise bylo odhalení zločinnosti politických procesů a rehabilitace jejich obětí z řad komunistů. To se stalo podnětem k přehodnocení nejnovějších dějin země i ke kritickému přijímání režimu. Zpráva XI. oddělení ÚV KSČ z léta 1963 o odpovědnosti soudců, prokurátorů a advokátů.

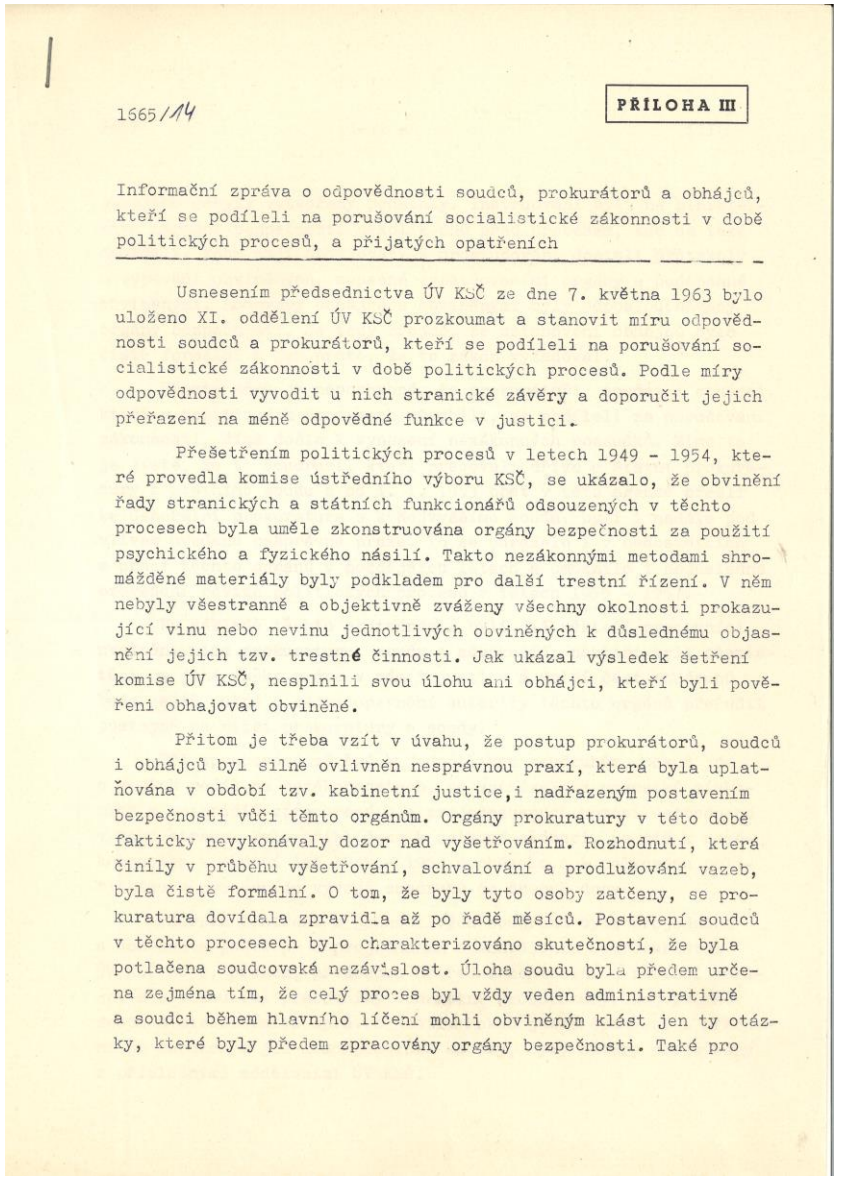

1665/14

PŘÍLOHA III

Informační zpráva o odpovědnosti soudců, prokurátorů a obhájců, kteří se podíleli na porušování socialistické zákonnosti v době politických procesů, a přijatých opatřeních

Usnesením předsednictva ÚV KSČ ze dne 7. května 1963 bylo uloženo XI. oddělení ÚV KSČ prozkoumat a stanovit míru odpovědnosti soudců a prokurátorů, kteří se podíleli na porušování socialistické zákonnosti v době politických procesů. Podle míry odpovědnosti vyvodit u nich stranické závěry a doporučit jejich přeřazení na méně odpovědné funkce v justici.

Přešetřením politických procesů v letech 1949 - 1954, které provedla komise ústředního výboru KSČ, se ukázalo, že obvinění řady stranických a státních funkcionářů odsouzených v těchto procesech byla uměle zkonstruována orgány bezpečnosti za použití psychického a fyzického násilí. Takto nezákonnými metodami shromážděné materiály byly podkladem pro další trestní řízení. V něm nebyly všestranně a objektivně zváženy všechny okolnosti prokazující vinu nebo nevinu jednotlivých obviněných k důslednému objasnění jejich tzv. trestné činnosti. Jak ukázal výsledek šetření komise ÚV KSČ, nesplnili svou úlohu ani obhájci, kteří byli pověřeni obhajovat obviněné.

Přitom je třeba vzít v úvahu, že postup prokurátorů, soudců i obhájců byl silně ovlivněn nesprávnou praxí, která byla uplatňována v období tzv. kabinetní justice,i nadřazeným postavením bezpečnosti vůči těmto orgánům. Orgány prokuratury v této době fakticky nevykonávaly dozor nad vyšetřováním. Rozhodnutí, která činily v průběhu vyšetřování, schvalování a prodlužování vazeb, byla čistě formální. O tom, že byly tyto osoby zatčeny, se prokuratura dovídala zpravidla až po řadě měsíců. Postavení soudců v těchto procesech bylo charakterizováno skutečností, že byla potlačena soudcovská nezávislost. Úloha soudu byla předem určena zejména tím, že celý proces byl vždy veden administrativně a soudci během hlavního líčení mohli obviněným klást jen ty otázky, které byly předem zpracovány orgány bezpečnosti. Také pro

„Slovenští buržoazní nacionalisté“

V roce 1963 byli rehabilitováni též „slovenští buržoazní nacionalisté“, čímž se uvolnila cesta k znovuoživení národně politického hnutí Slováků. Důležitou součástí těchto snah se stalo úsilí o reinterpretaci Slovenského národního povstání, do kterého zapadala i kniha Gustáva Husáka z roku 1964.

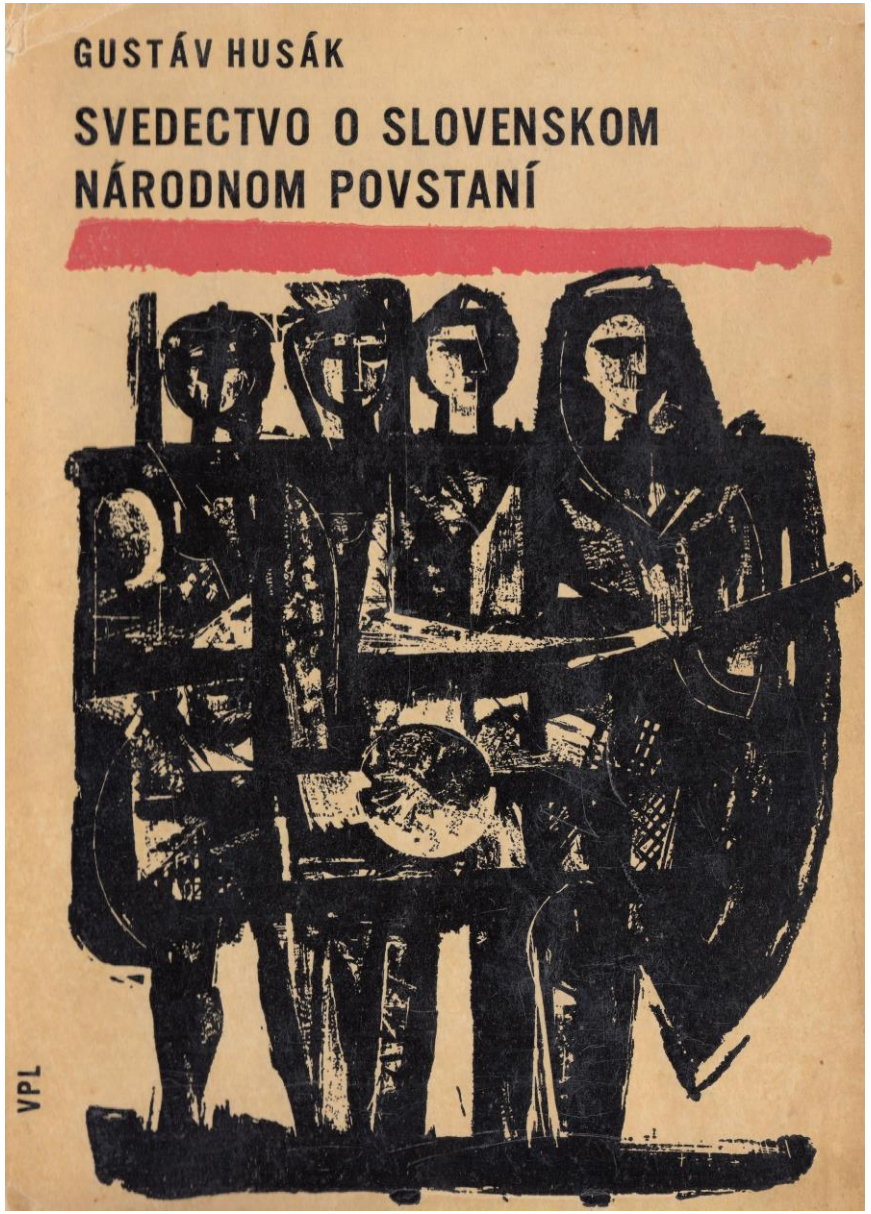

Problémy ekonomiky země

Vedle přežívajících systémových problémů nebyla centrálně řízená ekonomika schopna reagovat na nové sociální zájmy a potřeby obyvatel, vyplývající ze zvyšování příjmů rodin, způsobené především růstem zaměstnanosti žen. Po dlouhotrvajících sporech byla nastartována ekonomická reforma předpokládající zavedení určitých tržních mechanismů a posílení samostatnosti i odpovědnosti podniků. Hlavním architektem reformy byl Ota Šik.

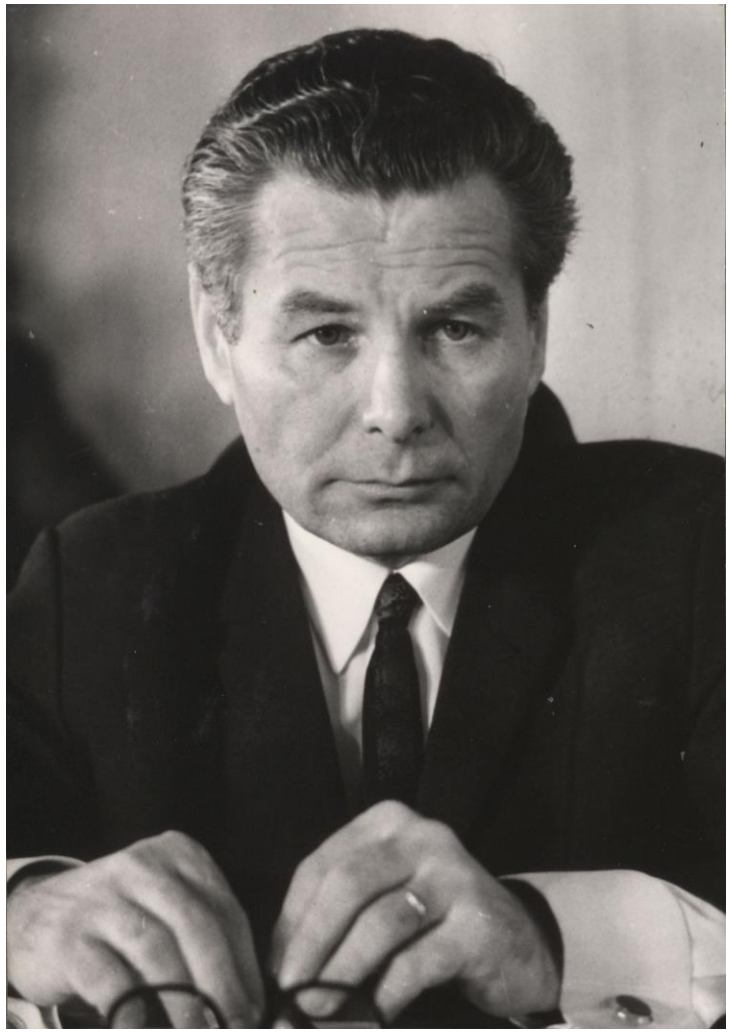

Mládež

Kontrole mocenského aparátu se snažili vymknout mladí lidé, což se projevilo např. masivním odchodem z řad monopolního Československého svazu mládeže a vznikem různých zájmových klubů, turistických oddílů, trampských táborů a bigbeatových skupin. Dežo Uršíny ze skupiny The Soulmen, která zvítězila na prvním Československém beatovém festivalu konaném 20.–22. prosince 1967 v pražské Lucerně.

Liberalizace v kulturní sféře

Veřejně se vedly diskuse o národní kulturní minulosti, obnově přetrhaných svazků s Evropou, novém společenském postavení kultury a volnosti pro různé umělecké směry. V čele tohoto pohybu stály kulturní časopisy, např. Literární noviny, Kultúrny život, Tvář, Kulturní tvorba či brněnský časopis Host do domu.

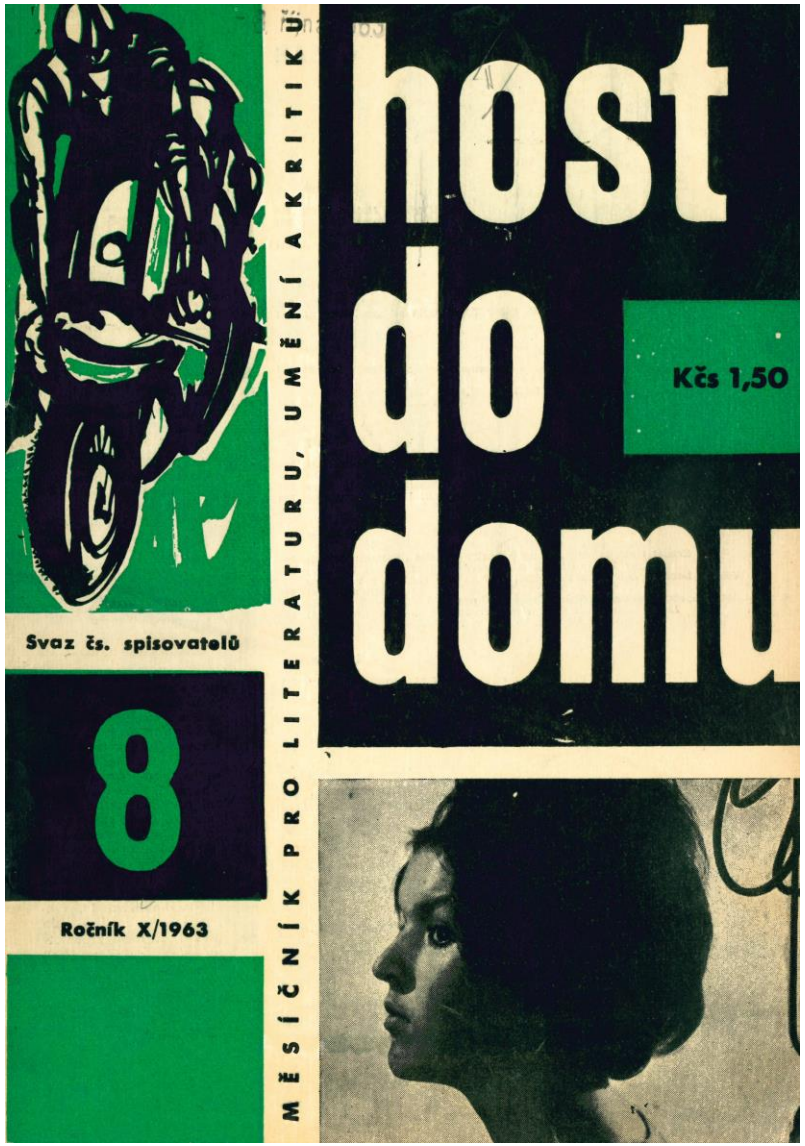

Liberalizace v kulturní sféře

Výraznou roli sehrála divadla malých forem v čele s legendárním Semaforem. Podle divadelní hry Jiřího Suchého a Ivana Vyskočila Kdyby tisíc klarinetů z roku 1958 byl o šest let později natočen stejnojmenný film, v němž se sešla plejáda slavných zpěváků. V roce 1965 jej shlédlo zhruba čtyři miliony diváků, a to i přes některé nepříznivé kritiky, mj. recenzi Vladimíra Remeše v časopisu Film a doba.

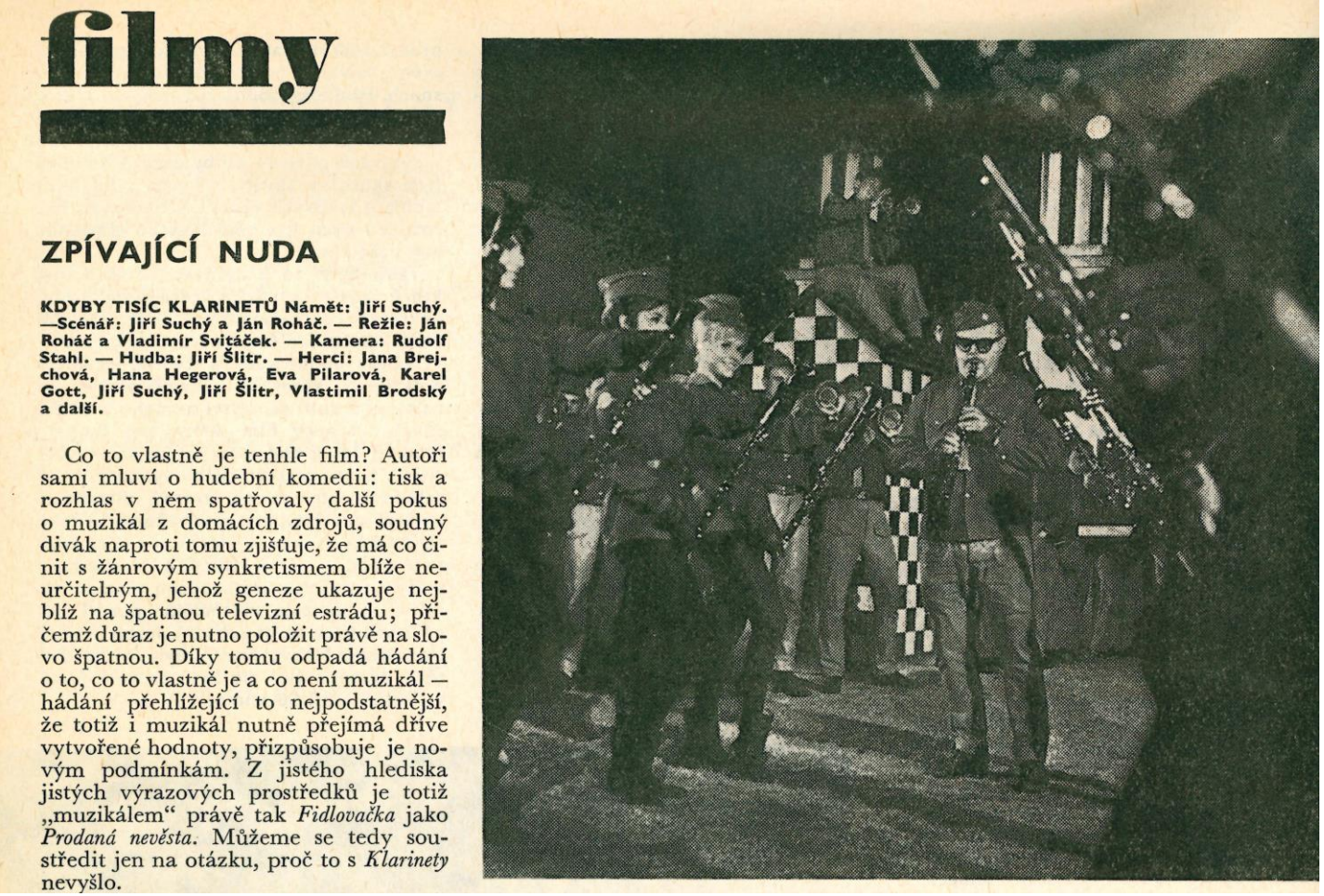

filmy

ZPÍVAJÍCÍ NUDA

KDYBY TISÍC KLARINETŮ Námět: Jiří Suchý. —Scénář: Jiří Suchý a Ján Roháč. — Režie: Ján Roháč a Vladimír Sviťáček. — Kamera: Rudolf Stahl. — Hudba: Jiří Šlitr. — Herci: Jana Brejchová, Hana Hegerová, Eva Pilarová, Karel Gott, Jiří Suchý, Jiří Šlitr, Vlastimil Brodský a další.

Co to vlastně je tenhle film? Autoři sami mluví o hudební komedii: tisk a rozhlas v něm spatřovaly další pokus o muzikál z domácích zdrojů, soudný divák naproti tomu zjišťuje, že má co činit s žánrovým synkretismem blíže neurčitelným, jehož geneze ukazuje nejblíž na špatnou televizní estrádu; přičemž důraz je nutno položit právě na slovo špatnou. Díky tomu odpadá hádání o to, co to vlastně je a co není muzikál — hádání přehlížející to nejpodstatnější, že totiž i muzikál nutně přejímá dříve vytvořené hodnoty, přizpůsobuje je novým podmínkám. Z jistého hlediska jistých výrazových prostředků je totiž „muzikálem“ právě tak *Fidlovačka* jako *Prodaná nevěsta*. Můžeme se tedy soustředit jen na otázku, proč to s *Klarinety* nevyšlo.

Trávení volného času

V roce 1960 došlo k zavedení rodinné rekreace, což byla výrazná změna oproti předcházejícímu období, kdy se pracující vydávali na dovolenou většinou bez rodinných příslušníků, především bez dětí. Zotavovna Revolučního odborového hnutí Morava ve Vysokých Tatrách.

Spartakiády

Od roku 1955 se konaly v Praze v pětiletém intervalu masové a propagandisticky využívané celostátní spartakiády navazující na tradice všesokolských sletů. Formálně byla sice účast na nácviku dobrovolná, na řadě škol či pracovišť se však stala povinností. Vystoupení na II. celostátní spartakiádě v Praze na Strahově v roce 1960.

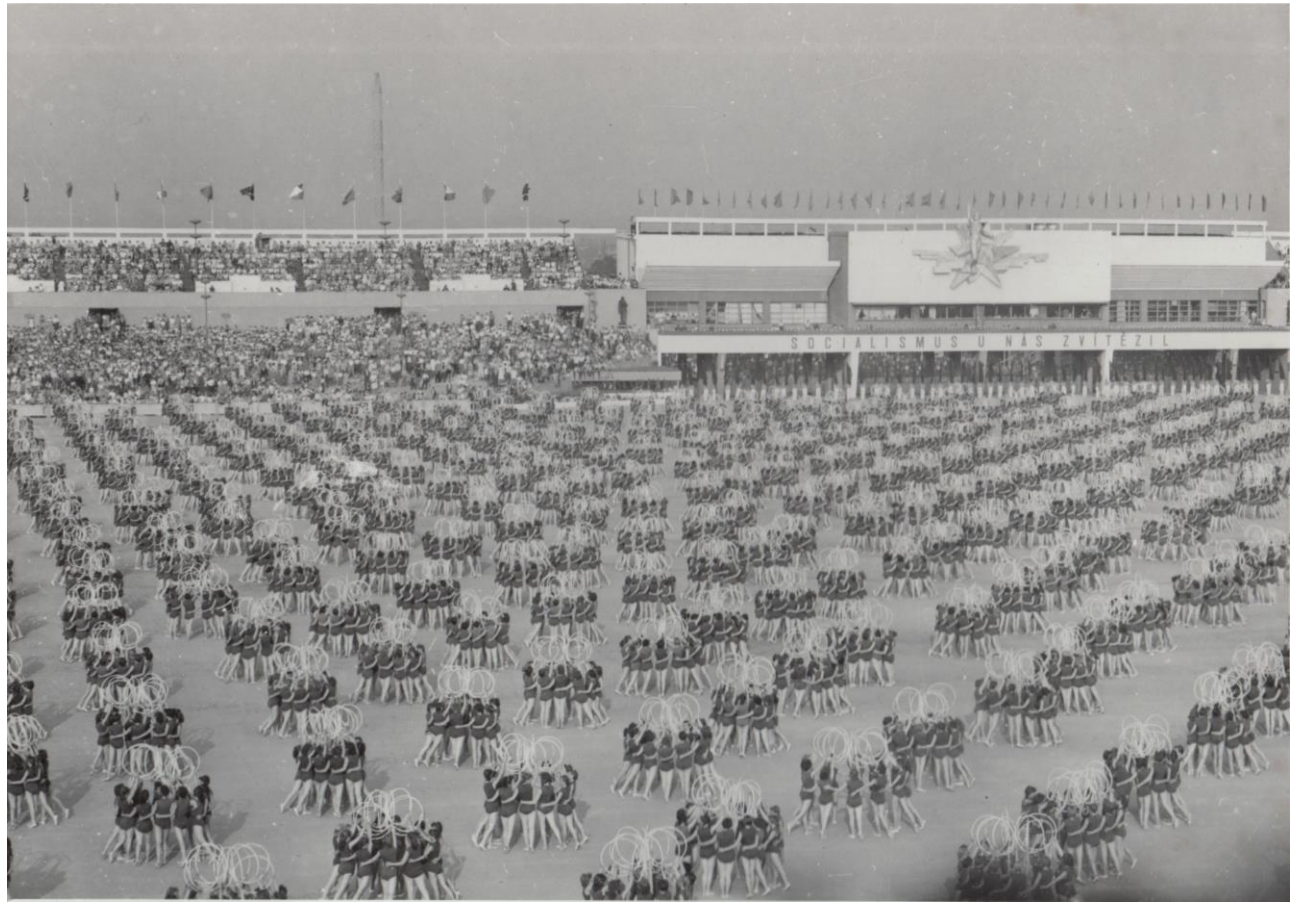

Věda

Nesporných úspěchů dosáhla československá věda. Mezi největší patřil vynález kontaktní čočky, spojený se jménem Otty Wichterleho. Po zastavení podpory výzkumu na počátku 60. let sestavil Wichterle doma prototyp přístroje na odlévání čoček z oblíbené dětské stavebnice Merkur, aby dokázal reálnost projektu a jeho ekonomickou únosnost.

IV. sjezd Svazu československých spisovatelů

Na konci června 1967 se konal IV. sjezd Svazu československých spisovatelů, na němž vyvrcholil konflikt tvůrčí inteligence s konzervativním křídlem KSČ. Zazněla zde kritika kulturní politiky i protiizraelského postoje vlády po šestidenní válce a požadavek zrušení cenzury. Ludvík Vaculík (na fotografii) uvedl, že „za dvacet let nebyla u nás vyřešena žádná lidská otázka“. Následovalo potrestání odbojných literátů, včetně odnětí Literárních novin.

Strahovské události

Zjitřenou náladu ve společnosti a dlouhotrvající konflikt s vysokoškolskými studenty prohloubil policejní zásah proti demonstraci studentů ze strahovských kolejí, kteří 31. října 1967 pod heslem „Chceme světlo!“ spontánně protestovali proti nevyhovujícím ubytovacím podmínkám. Rezoluce přijatá shromážděním studentů Filozofické fakulty Univerzity Karlovy 8. 11. 1967 odsuzovala brutální zásah, požadovala jeho vyšetření a oznámení jmen viníků, respektování akademické půdy, tiskové opravy původních oficiálních zpráv o událostech a viditelné označení příslušníků VB.

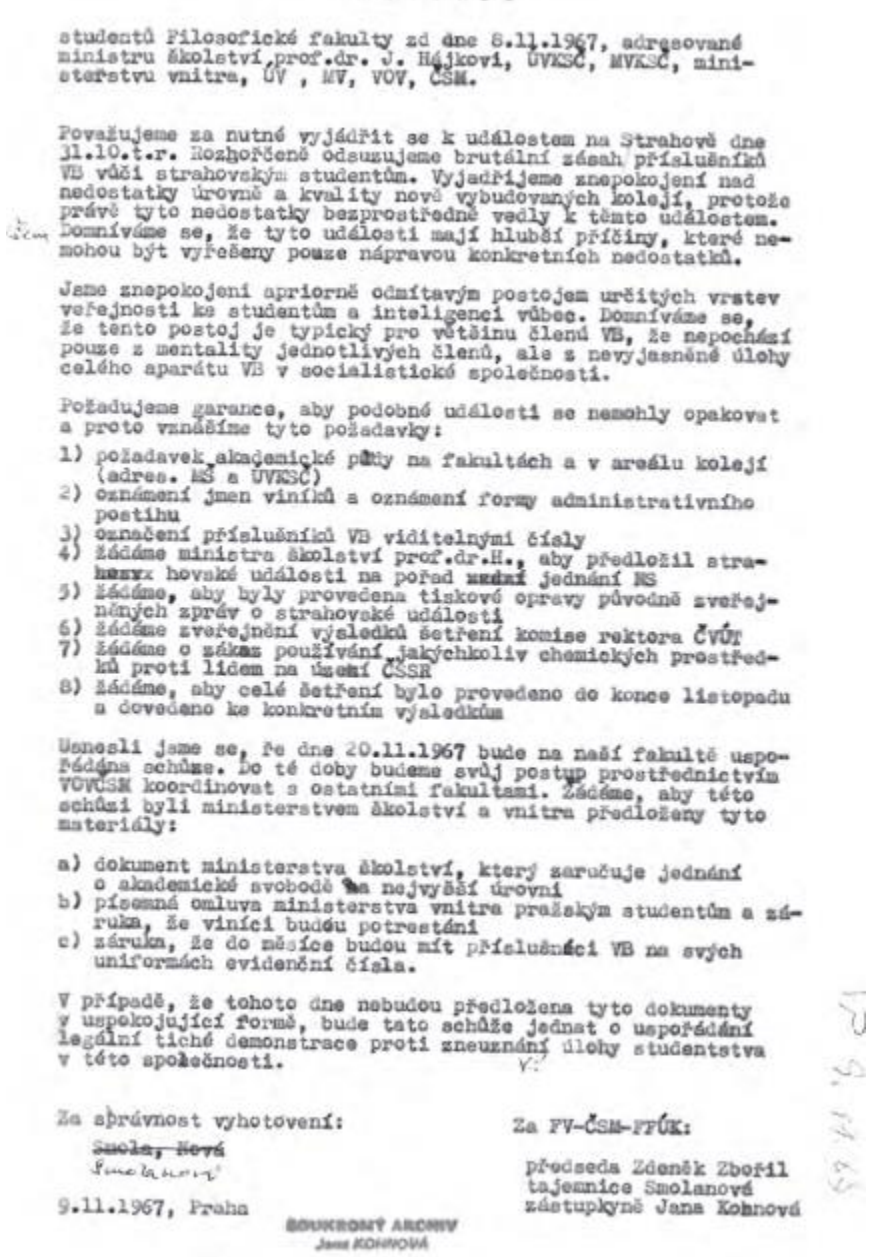

Resoluce

studentů Filosofické fakulty ze dne 8.11.1967, adresované ministru školství, prof.dr. J. Hájkovi, ÚVKSČ, MVKSČ, ministerstvu vnitra, ÚV , MV, VOV, ČSM.

Považujeme za nutné vyjádřit se k událostem na Strahově dne 31.10.t.r. Rozhořčeně odsuzujeme brutální zásah příslušníků VB vůči strahovským studentům. Vyjadřujeme znepokojení nad nedostatky úrovně a kvality nově vybudovaných kolejí, protože právě tyto nedostatky bezprostředně vedly k těmto událostem. Domníváme se, že tyto události mají hlubší příčiny, které nemohou být vyřešeny pouze nápravou konkretních nedostatků.

Jsme znepokojeni apriorně odmítavým postojem určitých vrstev veřejnosti ke studentům a inteligenci vůbec. Domníváme se, že tento postoj je typický pro většinu členů VB, že nepochází pouze z mentality jednotlivých členů, ale z nevyjasněné úlohy celého aparátu VB v socialistické společnosti.

Požadujeme garance, aby podobné události se nemohly opakovat a proto vznášíme tyto požadavky:

1) požadavek akademické půdy na fakultách a v areálu kolejí (adres. MŠ a ÚVKSČ)
2) oznámení jmen viníků a oznámení formy administrativního postihu
3) označení příslušníků VB viditelnými čísly
4) žádáme ministra školství prof.dr.H., aby předložil strahovské události na pořad jednání MS
5) žádáme, aby byly provedena tiskové opravy původně zveřejněných zpráv o strahovské události
6) žádáme zveřejnění výsledků šetření komise rektora ČVUT
7) žádáme o zákaz používání jakýchkoliv chemických prostředků proti lidem na území ČSSR
8) žádáme, aby celé šetření bylo provedeno do konce listopadu a dovedeno ke konkretním výsledkům

Usnesli jsme se, že dne 20.11.1967 bude na naší fakultě uspořádána schůze. Do té doby budeme svůj postup prostřednictvím VOVČSM koordinovat s ostatními fakultami. Žádáme, aby této schůzi byli ministerstvem školství a vnitra předloženy tyto materiály:

a) dokument ministerstva školství, který zaručuje jednání o akademické svobodě na nejvyšší úrovni
b) písemná omluva ministerstva vnitra pražským studentům a záruka, že viníci budou potrestáni
c) záruka, že do měsíce budou mít příslušníci VB na svých uniformách evidenční čísla.

V případě, že tohoto dne nebudou předložena tyto dokumenty v uspokojující formě, bude tato schůze jednat o uspořádání legální tiché demonstrace proti zneuznání úlohy studentstva v této společnosti.

Za správnost vyhotovení:
~~Smola, Nová~~
Smolanová

9.11.1967, Praha

Za FV-ČSM-FFÚK:

předseda Zdeněk Zbořil
tajemnice Smolanová
zástupkyně Jana Kohnová

SOUKROMÝ ARCHIV
Jana KOHNOVÁ

Rok 1968 – jaro, jež se nerozrostlo do léta

Nucený odchod Antonína Novotného z postu prvního tajemníka ÚV KSČ 5. ledna 1968 otevřel cestu k demokratizaci země i k živelné obnově občanské společnosti. Výrazně k tomu přispělo faktické zrušení cenzury a zavalení veřejnosti informacemi o chybách Novotného režimu a o zločinech padesátých let. Tento „obrodný proces“ se setkal s nevolí domácích konzervativců i Kremlu a vedení dalších „bratrských“ stran, což vedlo k jejich vojenskému zásahu. Ten sice proběhl vojensky úspěšně, nicméně setkal se s širokým odporem veřejnosti i všech relevantních čs. politických orgánů. S nesouhlasem se okupace setkala ve světě, dokonce i u nejvýznamnějších západních komunistických stran. Sovětské politbyro přijalo vděčně iniciativu prezidenta Ludvíka Svobody a zahájilo v Moskvě jednání i za účasti reformátorů zatčených v prvních hodinách okupace. Výsledkem byl tajný „moskevský protokol“ z 27. srpna zavazující československé vedení k dalekosáhlým ústupkům od reformního programu.

Pád Antonína Novotného a nástup Alexandera Dubčeka

Na postu prvního tajemníka ÚV KSČ nahradil Antonína Novotného dosavadní první tajemník ÚV KSS Alexander Dubček, s jehož jménem je spojen pokus o „shora“ řízenou reformu systému. Svým civilním vystupováním a „lidským“ jazykem si dokázal získat větší část veřejnosti. Dubček na veřejném koupališti v Santovce u Levice, 16. červen 1968.

Probuzení občanské společnosti

Prvními masovými shromážděními Pražského jara byly mítinky mládeže konané za účasti představitelů reformního hnutí z řad politiků i spisovatelů. První proběhl v Praze 13. března ve Slovanském domě za účasti cca 4000 lidí. Podobná shromáždění se uskutečnila i v dalších velkých městech země.

K 231

Konaly se demonstrace a mítinky, aktivizovaly se dříve konformní organizace, spolky a strany, zakládala se nová sdružení. Mezi ně patřil Klub 231, který chtěl hájit zájmy bývalých politických vězňů a usilovat o jejich rehabilitaci. Poslední březnový den se konalo ustavující shromáždění v kulturním domě na Slovanském ostrově v Praze, kterého se zúčastnilo 2000–2500 lidí.

Ludvík Svoboda prezidentem republiky

Pod tlakem veřejnosti byl Novotný 22. března 1968 donucen vzdát se funkce prezidenta republiky. Postupně museli abdikovat také někteří ministři, vedoucí funkcionáři KSČ a dalších organizací. Vedení KSČ se rozhodlo vybrat pro funkci prezidenta válečného hrdinu Ludvíka Svobodu, který byl také 30. března Národním shromážděním zvolen.

Akční program KSČ

Reakcí na tlak veřejnosti a programovým východiskem reformistů uvnitř komunistické strany se stal Akční program schválený ÚV KSČ 5. dubna 1968. Tento dokument předpokládal výraznou demokratizaci politického života země a provedení hospodářské reformy zavedením tržních prvků do centrálně řízeného hospodářství. Zamýšlené reformy se ovšem měly odehrávat pod vedením komunistické strany.

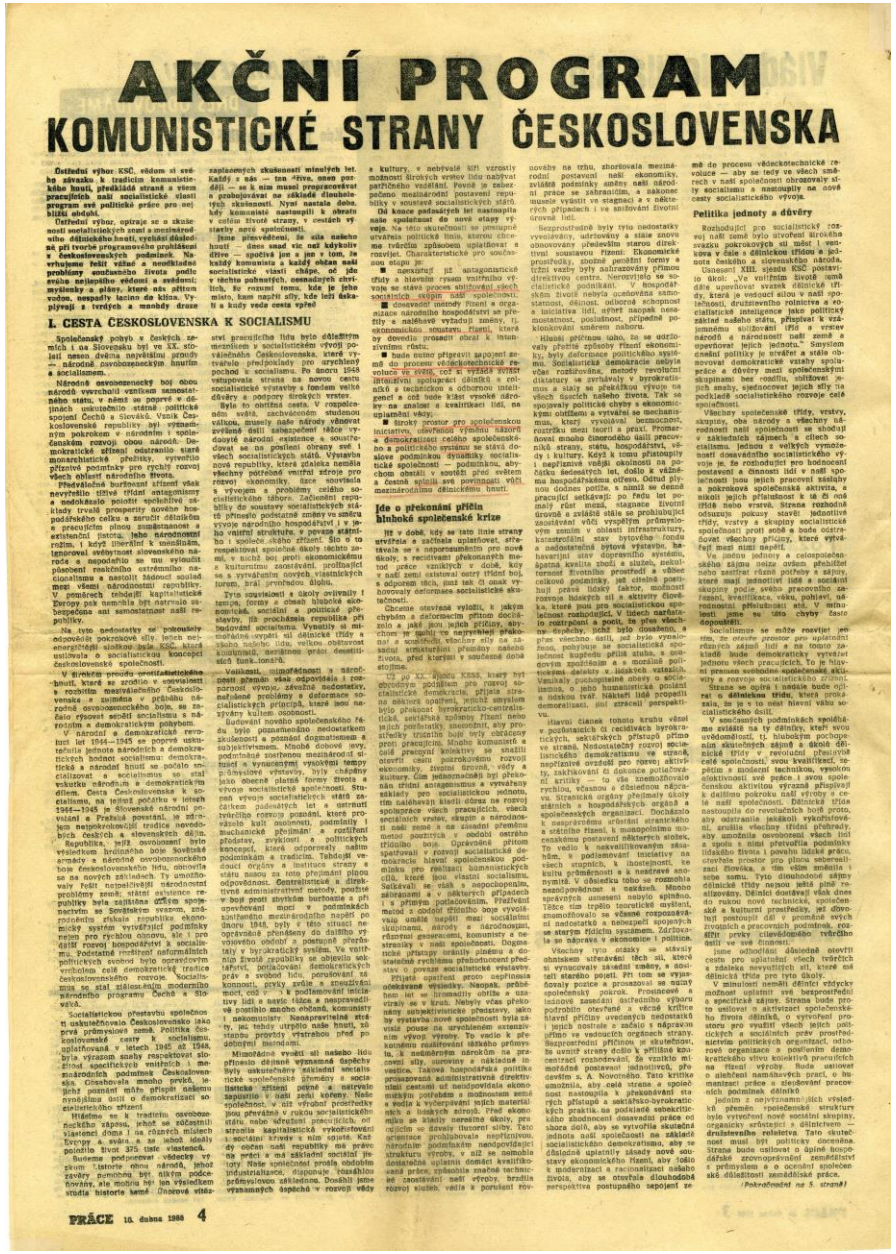

AKČNÍ PROGRAM

KOMUNISTICKÉ STRANY ČESKOSLOVENSKA

Ústřední výbor KSČ, vědom si svého závazku k tradicím komunistického hnutí, předkládá straně a všem pracujícím naší socialistické vlasti program své politické práce pro nejbližší období.

Ústřední výbor, opíraje se o skutečnosti socialistických snah a mezinárodního dělnického hnutí, vyvážil důsledně při tvorbě programového prohlášení v československých podmínkách. Navrhujeme řešit vážné a neodkladné problémy současného života podle svého nejlepšího vědomí a svědomí; myšlenky a plány, které nás přitom vedou, nespadly lacino do klína. Vypipaly z tvrdých a mnohdy drsné zápasných zkušeností mlýnských let. Každý z nás — tím čím, oním pomůže — se k nim musel propracovávat a prohlyzávat na základě tlumočených zkušeností. Nyní nastala doba, kdy komunisté nastoupili k obratu v celém životě strany, v cestách vlasti a všechny naše společnosti.

Jsme přesvědčeni, že síla našeho hnutí dnes snad víc než kdykoliv dříve — spočívá jen v jm v tom, že každý komunista a každý občan naší socialistické vlasti chápe, od jeho místa, kam napsat síly, kde leží ňska — a kudy vede cesta vpřed.

I. CESTA ČESKOSLOVENSKA K SOCIALISMU

Společenský pohyb v českých zemích i na Slovensku ve XX. století nesen dvěma největšími proudy — národně osvobozeneckým hnutím a socialismem.

Národně osvobozenecký boj národů vyvrcholil vytvořením samostatného státu, v němž se poprvé v dějinách uskutečnilo stálé politické spojení Čechů a Slováků. Vznik Československé republiky byl významným pokrokem v otázce i v podmínkách rozvoje obou národů. Demokratické střední odstranilo staré monarchistické předtisky, vytvořilo příznivé podmínky pro rychlý rozvoj všech oblastí národního života.

Předválečné buržoazní střední však nevyřešilo třídní antagonismy a nedokázalo pojistit spolehlivé základy trvalé prosperity nového hospodářského celku a zaručit dělnictvu a pracujícím plnou zaměstnanost a existenční jistotu, jeho národnostní rovnoprávnost slovenského národa a nepodařilo se mu vytvořit pokojné mezinárodní a nastolit bádoucí soulad mezi všemi národnostmi republiky. V poměrech tehdejší kapitalistické Evropy pak nemohla být nutnost zabezpečovat bezpečnost naší republiky.

Na tyto nedostatky se pokoušely odpovědět pokrokové síly, jejich nejenergičtější sloukou byla KSČ, která usiluvala o socialistickou koncepci československé společnosti.

V rámcích procesu demokratizačního hnutí, které se zrodilo v osvobození a rozbitím mnohaletého Československa a zejména v průběhu národně osvobozeneckého boje, se začalo rýsovat sesílit socialismu s nárůstem a demokratickým pohybem.

V národní a demokratické revoluci let 1944–1945 se poprvé uskutečnila jednota národních a demokratických hodnot socialismu: demokratická a národně hnutí se podařilo socializovat a socialismus se stal vskutku národním a demokratickým dílem. Cesta Československa k socialismu, na tehdejší poměry v letech 1944–1948 je Slovenské národní povstání a Pražské povstání, je zdrojem nespokojenosti tradice nevedomých českých a slovenských dějin.

Republika, jejíž osvobození bylo výsledkem hrdinného boje Sovětské armády a národně osvobozeneckého boje československého lidu, odmítla se na nových základech. Ty umožňovaly řešit nejpolitičtější národnostní problémy nové, stát odvážnice republiky byla zajištěna ÚSSR spolupracovním se Sovětským svazem, zničeného válkou republika ekonomicky systém vytvářející podmínky nejen pro rychlou obnovu, ale i pro další rozvoj hospodářství k socialismu. Podstatné možnosti zaformování nových svobod bylo opravdovým vrcholem celé demokratické tradice československého národa. Socialismus se stal stálou součástí moderního národního programu Čechů a Slováků.

Socialistickou přestavbu společenských vztahů v československu jsme prvá přímo zpravjení mimo. Politika československé cesty k socialismu, uplatňovaná v letech 1945 až 1948, byla výrazem snahy respektovat složitost specifických vnitřních i mezinárodních podmínek Československa. Československa mnoho prvků, jejich poznání mělo přispět našemu nynějšímu úsilí o demokratizaci socialistického střední.

Vědomi se k tradicím osvobozeneckého zápasu, přhat se zúčastnili vlastenci zemí i na různých místech Evropy a svůrci, a se jehož ideály podílíte život 375. útoc vlastenců.

Budeme podporovat vědecký výzkum historie národů, jehož závěry pomohou být nástrojem podcenování, ale motivu bří lze výsledkem studia historie samé. Osobové vítězství pracujícího lidu bylo důležitým mezníkem v socialistickém vývoji poválečného Československa, které vytvořilo předpoklady pro urychlený pochod k socialismu. Po únoru 1948 vstupovala strana na novou cestu socialistické výstavby s tlakem velké důvěry a podpory širokých vrstev.

Byla to obtížná cesta. V rozpoloměn světě, zachváceném studenou válkou, musely naše národy věnovat zvýšené úsilí zabezpečení těžce vydobyté národní existence a soustřeďovat se na podmínky obrany před ohrožením socialistických států. Výstavba nové republiky, která ztaleka nemůže všechny potřebné vnitřní zdroje pro rozvoj ekonomiky, tlačí soustavně k vývojem a problémy celého socialistického tábora. Začlenění republiky do soustavy socialistických států přinesl podstatné změny v celém vývoje národního hospodářství i v jeho vnitřní struktuře, v povaze státu i v společné úkolů zřízení. Šlo o to respektovat společné úkoly tábora zá, v nichž bojí proti ekonomickému a kulturnímu zaostávání, prolíbajícímu se a vyrůstáním nových, vlastnických forem, brání prohnému úsilí.

Tyto souvislosti a úkoly ovlivnily tempo, formy a chuť hlubokých ekonomické, sociální a politické přestavby, tlačí procházka republika při budování socialismu. Vyznačily si mohutné úsilí dělnické třídy a všech našeho lidu, velkou obětavost a soustavnost, nezáměnu práci demokratických funkcionářů.

Vnitřní, nepodřízenosti a náročnosti přemám však odpovídá i rozporností vývoje. Závažné nedostatky, nedořešené problémy a deformace socialistických principů, které nou nazýváme kultem osobnosti.

Budování nového společenského řádu bylo poznamenáno nedostatkem zkušeností a potnáď dogmatismem a subjektivismem. Mnohé dobové mvy, podmíněné zvláštní situací, vyvolaly a vynucovaly vysokými tempy průmyslové výstavby, byly chápány jako obecně platné formy života a vývoje socialistické společnosti. Stupeň vývoje socialistické států zaostávám podesítek let a ustrnutí tvůrčího rozvoje poznání, které prováželo kult osobnosti, podmínily mechanické přejímání a rozšíření představ, zvyklostí a politických koncepcí, které odporovaly našim podmínkám a tradicím. Tehdejší vedoucí orgány a instituce strany a státu nesou za toto přejímání plnou odpovědnost. Opakovaným a zdůrazněním administrativní metody, použité v boji proti zbytkům burňoazie a při upevňování moci v podmínkách zostřeného mezinárodního napětí po únoru 1948, byly v této situaci nepochybně přenášeny do dalšího vývojového období a postupně přerůstaly v byrokratický systém. Ve dotřetím Třetí republiky se objevily sektářství, potlačování demokratických práv a svobod lidí, porušování zákonnosti, pryvy zvůle a snesitlivé moci, což i v podmínkách intelektuálů a nastíl tlácé a nespravedlivé postihlo mnoho občanů, komunisty i nekomunisty. Nesoprvetnělé stránky, jež tehdy utrpělo naše hnutí, zanechaly propásty vřetrebou před jo dobnými mesodami.

Mimořádné vvoleí sil našeho lidu přitnesla dílčaná vynaná úspěchy. Byly uskutečněny základní socialistické společenské přeměny a socialistické zřízení zdrvá a nstrvalo zapustilo v naší zemi kořeny. Nesoplečnost, v níž vřvořní protechy pou převážná v rukou socialistického státu, nebe ideálním pracujících, ostrostlo kapitalistické vykořisťování i sociální křivdy v nim spjaté. Každý občan naší republiky má právo pracovat a má základní sociální jistoty. Naše společnost prošla obdobím industrializace, dispouje bázeňbím průmyslovou základnou. Dosáhli jsme významných úspěchů v rozvoji vědy a kultury, v nebývalé míře vzrostly možnosti širokých vrstev lidu nabývat patřičného vzdělání. Pevně je zabezpečeno mezinárodní postavení republiky v soustavě socialistických států.

Od konce padesátých let nastoupila naše společnost do nové etapy vývoje. Na této skutečnosti se promítá strategie politické linie, kterou chceme tvůrčím způsobem uplatňovat a rozvíjet. Charakteristické pro současnou etapu je:

■ nepřestupí již antagonistické třídy a hlavním rysem vnitřního vývoje se stává proces sblížování všech socialistických skupin naší společnosti.

■ dosavadní metody řízení a organizace národního hospodářství se přežily a naléhavě vyžadují změny, tj. ekonomickou soustavu řízení, která by dovedla prosadit obrat k intenzivnímu řízení.

■ bude nutno připravit nápojení na dosažení procesu vědecko-technické revoluce ve světě, což si vyžádá zvýšit úroveň spolupráci dělníků a rolníků s technickou a odborou inteligencí a což bude klást vysoké nároky na znalosti a kvalitnější lidi, na vzdělání vůbec.

■ široký prostor pro společenskou iniciativu, zdůraznění výhodnosti a demokratizaci celého společenského a politického systému se stává zásadou podmínkou dynamiky socialistické společnosti — podmínkou, abychom obnovili v soužití před veřejností a čestně splnili své povinnosti vůči mezinárodnímu dělnickému hnutí.

Jde o překonání přežitá hluboké společenské krize

Již v době, kdy se tato iniciativa otevřela a začínala uplatňovat, ztrácela se s naporoumením pro nové úkoly, s necitlivým přehnaným tempem prací vznikých v době, kdy v naší zemi existovaí osvy třídní boj, s odporem těch, jimž tak či onak vyhovovaly deformace socialistické skutečnosti.

Chceme otevřeně vyjádřit, k jakým chybám a deformacím přitom docházelo a jaké jsou jejich příčiny, abychom je mohli co nejrychleji překonat a socialistickou přestavbu našeho života, před kterým v současné době stojíme.

Už po XI. sjezdu KSSS, který byl opravdovým podnětem pro rozvoj socialistické demokracie, přijala strana některá opatření, jejichž smyslem bylo překonat byrokratico-centralistický, sektářská způsoby řízení nebo jejich přehmaty; nesoumět, aby prostředky tvůrčího boje byly obrácený proti pracujícím. Mnoho komunistů a lidí pracovní iniciativy se snažili otevřít cestu pokrokovému rozvoji ekonomiky, životní úrovně, vědy a kultury. Čím jednoznačněji byl překonán třídní antagonismus a vytvářeny základy pro socialistickou jednotu, tím naléhavěji kladli důraz na rozvoj spolupráce všech pracujících, všech socialistických vrstev, skupin a národností naší země a na zásadní přemíšení mocenství politických a odobí ostrého třídního boje. Upravováním přítomu upatrovali v rozvoji socialistické demokracie hlavní společenskou podmínku pro realizaci humanistických cílů, které jsou vlastní socialismu. Setkávali se však s nepochopením, ustrašeností a v některých případech i s přímým potlačováním. Přetrvávající způsob a způsob řízení nebo uměla bagatel masí socialistní skupinami, národy a národnostmi, různými generacemi, komunisty a nestranicky v naší společnosti. Dogmatické přístupy ochránily plnému a důsledné rychlému přehodnocení představ o povaze socialistické výstavby.

Přijaté opatření proto nepřinesl očekávané výsledky. Naopak, průběhem let se hromadily obtíže a vzrůstaly ve v krun. Nebyly však překonány subjektivistické představy, jako by výstavba nové společnosti byla stále pouze na urychlením extenzivním vývoje výroby. To vedlo k zvýšení rozdílů mezi tempem průmyslu, k nedůvodným nárokům na pracovní síly, surovinu a nákladné investice. Takové hospodářská politika prosazovaná administrativní direktivou zastavila od neodpovídala ekonomickým potřebám a možnostem země a vedla k vyčerpávání jejích materiálních a lidských zdrojů. Před ekonomikou se ztratily nerealna úkoly, pro nejlepší se dávaly iluzorní sliby. Tato orientace prohlubovala nepřirozeně, národním podmínkám nevyhovující strukturu výroby, v níž se nahromadila dostatečně uplatnit domácí kvalifikovaná práce, způsobila značné technické zaostávání naší výroby, brzdila rozvoj služeb, vedla k porušení rovnováhy na trhu, zhoršovala mezinárodní postavení naší ekonomiky, zvláště podmínky směny naší národní práce se zahraničím, a nakonec musela vyústit ve stagnaci a v některých případech i ve snižování životní úrovně lidí.

Bezprostředně byly tyto nedostatky vyvolávány, udržovány a stále znovu obnovovány především starou direktivní soustavou řízení. Ekonomické tržní vazby byly nahrazovány přímou direktivou centra. Nerovnítko se socialistické podniknutí. V hospodářském životě nebyla uznávána samostatnost, odnosu, odborná schopnost a iniciativa lidí, nebrat naopak nesmostatnost, poslušnost, případně pokonkování směrem nahoru.

Hlubší příčinou toho, že se udržovaly přežité způsoby řízení ekonomiky, byly deformace politického systému. Socialistická demokracie nebyla včas rozšiřována, metody revoluční diktatury se zvrhávaly v byrokratismus a staly se překážkou vývoje na všech úsecích našeho života. Tak se opovaly politické chyby a ekonomismus, omlýváni a vytvářel se mechanismus, který vyvolával bezmocnost pracujících nad teorií a praxí. Promarňovaní mnoho činorodého úsilí pracovníků strany, státu, hospodářství, vědy i kultury. Když k tomu přistoupily i nepříznivé vnější okolnosti na počátku šedesátých let, došlo k vážnému hospodářskému otřesu. Ostud plynou dodnes potíže, s nimiž se denně pracující setkávají po řadu let pomalý růst mzdy, stagnace životní úrovně a ztráta stále se prohlubující zaostávání vůči vyspělým průmyslovým zemím v oblasti infrastruktury, katastrofální stav bytového fondu a nedostatečná bytová výstavba, havarijní stav dopravního systému, špatná kvalita zboží a služeb, nekultivovaní životního prostředí a vůbec celkové podmínky, jež citelně poškodují pravé lidský faktor, mohoucí rozvoje lidských sil a aktivity člověka, které jsou pro socialistickou společnost rozhodující. V tidech zkrátkou, to zostrpčení a pocit, že přes všechno úsilí, které bylo dosaženo, a přes všechno ostří, jež bylo vynaloženo, pohybuje se socialistická společnost kupředu příliš zlaha, s snížením životní úrovně a s morálně poškozenou atmosférou v lidských vztazích, vznikaly psychopatické obavy o socialismus, o jeho humanistické poslání a nebezpečí, že nastoupí lidé propadli demoralizaci, ztratí perspektivu.

Hlavní článek tohoto kruhu vězní v podhodnocení či neúčinnosti pracovníků strany. Nedostatečný rozvoj socialistického demokratismu ve strana, nepřízniví ovzduší pro rozvoj aktivity, zakřikování či dokonce potlačování kritiky — to vše znemožňovalo rychlou, vlasnou a důslednou nápravu. Stranická orgány přešly úkoly státních a hospodářských orgánů a zasvazných organizací. Docházelo k nesprávnému určování stranického a státního řízení, k monopolnímu mocenskému postavení některých orgánů. To vedlo k nekvalitizovaným zásahům, k podlomování iniciativy na všech stupních, k inertnosti, ke kultu průměrnosti a k nestravné snovnymitě. V důsledku toho se rozmohla neodpovědnost a nekázeň. Mnoho správných usnesení nabylo spíšeno. Ztráta tím trpělo teoretické myšlení, znemožňovalo se včasné rozpoznávání nedostatků a nebezpečí spojených se starým řídícím systémem. Zdrzovala se nápravá v ekonomice i politice.

Všechny tyto nedostatky a chybám se střezávání těch sil, které si vynucovaly závažné změny, a nosili starého pojetí. Při tom se vyjadřovaly pozice a prosazovaly se názory společenský pokrok. Tvůrčí iniciativě zasednání dostředního výboru patřilo otevřené a věcné kritice hlavní příčiny uvedených nedostatků i jejich nosiče a začalo s nápravou jeho a vedoucích orgánů KSČ. Bezprostřední příčinou je skutečnost, že uvnitř strany dochází k přílišné konzervaci rozpadování. Ze vznikle mimořádné postavení jednotlivců, přes strany dochází k přílišné konzervaci, aby celá strana a společnost nastoupila k překonávání starých přístupů a sektářsko-byrokratických praktik na podkladě zdravého socialistického demokratismu, aby se důsledně uplatnily zásady nové soustavy ekonomického řízení, aby došlo k modernizaci a racionalizaci našeho života, aby se otevřala dlouhodobá perspektiva postupného spojení se mě do procesu vědecko-technické revoluce — aby se tedy ve všech směrech v naší společnosti obrazovaly ty socialismu a nastoupily na nové cesty socialistického vývoje.

Politika jednoty a důvěry

Rozhodující pro socialistický rozvoj naší země bylo utvoření široká vazku pokrokových sil měst i venkova v čele s dělnickou třídou a jednota českého a slovenského národa.

Usnesení XIII. sjezdu KSČ postavilo úkol: „Ve vnitřním životě nemá dále upevňovat svazek dělnické třídy, která je vedoucí silou v naší společnosti, družstevního rolnictva a socialistické inteligence jako politický základ našeho státu, přispěl k vzájemnému sblížování tříd a vrstev národů a národností naší země a upevňoval jejich jednotu." Smyslem činnosti politiky je tvořit a stálo obnovovat demokratické vztahy spolupráce a důvěry mezi společenskými skupinami bez rozdílu, sblížení jejich snahy, sjednocovat jejich síly na podkladě socialistického rozvoje celé společnosti.

Všechny společenské třídy, vrstvy, skupiny, oba národy a všechny národnosti naší společnosti se shodují v základních zájmech a cílech socialismu. Jednou z velkých vymožeností dosavadního socialistického vývoje je, že rozhodující pro hodnocení postavení a činnosti lidí v naší společnosti jsou jejich pracovní zásluhy a pokrokové společenská aktivita, a nikoli jejich příslušnost k té či oné třídě nebo vrstvě. Strana rozhodně odsuzuje pokusy stavět jednotlivé třídy, vrstvy a skupiny socialistické společnosti proti sobě a bude odstraňovat všechny příčiny, které vyvolávají mezi nimi napětí.

V jedno odnoví a celopolesném sblížení nejde ovšem přehlížet nebo zastírat různé potřeby a zájmy, které mají jednotliví lidé a sociální skupiny podle svého pracovního zařazení, kvalifikace, věku, pohlaví, národnostní příslušnosti atd. V minulosti jsme se dělali chyby tento nepodcenili.

Socialismus se může rozvíjet jen tím, že otevře prostor pro uplatnění různých zájmů lidí a na tomto základě bude demokraticky vytvořena jednota všech pracujících. To je hlavní pramen svobodné společenské aktivity a rozvoje socialistického střední.

Strana se opírá i nadále bude opírat o dělnickou třídu, která zaslouží, že je s to nést hlavní váhu socialistického úsilí.

V současných podmínkách spočívá zvláště na ty dělníky, kteří svou vědomostí, tj. hlubokým pochopením skutečných zájmů a úkolů dělnické třídy v revoluci, přispívají celé společnosti, svou kvalifikací, tempem a moderní technikou, vysokou produktivností své práce i svou společenskou aktivitou výrazně přispívají k dalšímu pokroku naší vlasti a celé naší společnosti. Dělnické třídě nezapomíná do revolučních hodů proto, aby odstranila jakékoli vykořisťování, zrušila všechny třídní předsudky, aby umožnila osvobození všech lidí a spolu s nimi přetvořila podmínky lidského života i povahu lidské práce, otevřela prostor pro plnou seberealizaci člověka, a to na vlasti smysla i nás. Tyto dlouhodobé zájmy dělnické třídy nesou ještě plně realizovány. Dělníci dostávají však dnes do rukou nové technické, společenské a kulturní prostředky, jež dovolují postupně dílčí v promíně svých zvláštních a pracovních podmínek, rozšířit prvky zlidečňování tvůrčího úsilí ve své činnosti.

Jsme odhodlána důsledně otevřít cestu pro uplatnění všech tvůrčích a zdaleka nevyužitých sil, které má dělnická třída pro tyto úkoly.

V minulosti nemáli dělnící vrstvy možnost uplatnit své bezprostřední a specifické zájmy. Strana bude proto usilovat o aktivizaci společenského života dělníků, o vytvoření prostoru pro využití všech jejich politických a sociálních pro prostřednictvím politických organizací, odborových organizací a prostřednictvím demokratického vlivu koniektivů pracujících na řízení výroby. Bude usilovat o zlepšení namáhavých prací, o humanizaci práce a zlepšování pracovních podmínek dělníků.

Jedním z nejvýznamnějších výsledků přemen společenské struktury bylo vytvoření nové sociální skupiny, organicky srůstající s dělnictvem — družstevního rolnictva. Tato skutečnost musí být politicky doceněna. Strana bude usilovat o úplné hospodářské znovuopevnění zemědělství s průmyslem a o ocenění společenské důležitosti zemědělské práce.

(Pokračování na 5. straně)

PRÁCE 10. dubna 1968 4

Dva tisíce slov

Na podporu dalšího rozvoje reformního procesu v Československu iniciovali pracovníci Československé akademie věd vznik petice, jejímž autorem se stal Ludvík Vaculík a kterou podepsala řada významných představitelů společenského a kulturního života. Dokument „Dva tisíce slov“ byl 27. června 1968 publikován v Literárních listech a denících Mladá fronta, Práce a Zemědělské noviny. Vyzýval k aktivizaci veřejnosti na podporu reforem a demokratizace a to i za pomocí stávek a demonstrací. Jeho cílem bylo podpořit reformní kroky vedení KSČ, to jej ovšem odmítlo.

ročník I.
27. června 1968
číslo
18
Literární noviny
ročník XVII. č. 18
cena 1.20 Kčs

LITERÁRNÍ LISTY — TÝDENÍK SVAZU ČS. SPISOVATELŮ

toto číslo vychází v nákladu 300 000 výtisků

DVA TISÍCE SLOV

Nejdéve ohrozila život našeho národa válka. Pak přišly další špatné časy s událostmi, které ohrozily jeho duševní zdraví a charakter. S nadějemi přijala většina národa program socialismu. Jeho řízení se však dostalo do rukou nepravým lidem. Nevedlo by tolik, že nemáli dost státnických zkušeností, věcných znalostí ani filosofického vzdělání, kdyby aspoň byli měli víc ohleduplné moudrosti a slušnosti, aby uměli vyslechnout mínění druhých a připustili své postupné vystřídání schopnějšími.

Komunistická strana, která měla po válce velikou důvěru lidí, postupně ji vyměňovala za úhady, až je dostala všechny a nic jiného už neměla. Musíme to tak říci a vědí to i ti komunisté mezi námi, jejichž sklamání nad výsledky je tak velké jako zklamání ostatních. Chybná linie vedení změnila stranu z politické strany a ideového svazku v mocenskou organizaci, jež nabyla velké přitažlivosti pro vládychtivé sobce, vyčítavé záškodníce a lidi se špatným vědomím. Jejich příliv zaplnil na povahu i chování strany, která nebyla uvnitř zařízena tak, aby v ní bez ostudných příhod mohli nabývat vlivu pořádní lidé, kteří by ji pýnule proměňovali, tak aby se stále hodila do moderního světa. Mnozí komunisté proti tomuto úpadku bojovali, ale nepodařilo se jim zabránit ničemu z toho, co se stalo.

Poměry v komunistické straně byly modelem i příčinou stejných poměrů ve státě. Její spojení se státem vedlo k tomu, že ztratila výhodu odstupu od výkonné moci. Činnost státu a hospodářských organizací nemůže kritiku. Parlament se odnaučil rokovat, vláda vládnout a ředitelé řídit. Volby neměly význam, zákony ztratily vahu. Nemohli jsme důvěřovat svým zástupcům v žádném výboru, a když jsme mohli, nedalo se po nich zas nic chtít, protože neměli žádného zastánce. Jisté jistoty však bylo. Se jsme už téměř nemohli důvěřovat ani sami druhému. Osobní i kolektivní čest upadla. S poctivostí se nikam nedošlo a o nějakém oceňování podílu schopností darem mluvit. Proto většina lidí ztratila zájem o obecné věci a starala se jen o sebe a o peníze, přičemž ke špatnosti poměrů patří i to, že ani na ty peníze není dnes spoléhnutí. Pokazily se vztahy mezi lidmi, ztratila se radost z práce, zkrátka přišly na národ časy, které ohrozily jeho duševní zdraví a charakter.

Za dnešní stav odpovídáme všichni, více však komunisté mezi námi, ale hlavní odpovědnost mají ti, kdo byli součástí či nástrojem nekontrolované moci. Byla to moc uměle skupiny rozprostřená pomocí stranického aparátu a Prahy do každého okresu a obce. Tento aparát rozhodoval, co kdo smí a nesmí dělat, on řídil družstevnářům družstva, dělnickým závodv a občanům národní výbory. Žádná organizace nepatřila ve skutečnosti svým členům, ani komunistické. Hlavní vinou a největším klamem těchto vládců je, že svou zvůli vydávali za vůli dělnictva. Kdybychom tomu klamu chtěli věřit, museli bychom dnes dávat za vinu dělníkům špatnou kondici našeho hospodářství, zločiny na nevinných lidech, zavedení cenzury, která zabraňuje, aby se o tom všem psalo, dělníci by byli vinni chybnými investicemi, ztrátami obchodu, nedostatkem bytů. Nikdo rozumný samozřejmě v takovou vinu dělnictva nevěří. Všichni víme, zejména to ví, každý dělník, že dělnictvo prakticky nerozhodovalo v ničem. Dělnické funkcionáře dával odhlasovat někdo jiný. Zatímco se mnozí dělníci domnívali, že vládnou, vládla jejich jménem zvlášť vychovávaná vrstva funkcionářů stranického a státního aparátu. Ti fakticky zaujali místo svržené třídy a mimo se stali novou vrchností. Spravedlivě však řekněme, že někteří z nich si tuto Špatnou roli dějin dávno uvědomili. Poznáme je dnes podle toho, že odčiňují křivdy, napravují chyby, vracejí rozhodování členstvu a občanstvu, omezují pravomoc i početní stav ředitelského aparátu. Jsou a mimo proti zaostalým názorům v členstvu strany. Ale velká část funkcionářstva se brání změnám a má dosud většinu. Má pořád ještě v ruce mocenské prostředky, zvláště na okresech a v obcích, kde jich může užívat skrytě a nezlovolně.

V druhém roku jsme v obrodném procesu demokratizace. Začal v komunistické straně. Musíme to říct a vědí to i ti nekomunisté mezi námi, kteří odsud už tak dobrého nečekali, že ovšem třeba dodat, že tento proces ani nemohl jinde začít. Vždyť jenom komunisté mohli po celých dvacet let žít jakýmsi politickým životem, jen komunistická kritika byla u věci, kde se dělaly, jen opozice v komunistické straně měla za výsadu, že byla v dotesku s protivníkem. Iniciativa a úsilí demokratických komunistů je proto jen spláchnu na dluh, který celá strana má u nekomunistů, jež udržovala v nevynucovaném postavení. Komunistické straně napatří tedy žádný dík, patří jí snad přízna, že se poctivě snaží využít poslední příležitosti k záchraně své i národní cti. Obrodný proces nepřichází s ničím příliš novým. Přináší myšlenky a náměty, z nichž mnohé jsou starší než omyly našeho socialismu a jiné vznikaly pod povrchem viditelného dění, měly by být dávno vysloveny, byly však potlačovány. Nemějme iluzi, že tyto myšlenky vítězí teď silou pravdy. O jejich vítězství rozhodla spíš slabost starého vedení, které se zřítelně napřed muselo unavit dvacetiletým vládnutím, v němž mu nikdo nebránil. Zřejmě musely do jiné formy dozrát všecky vadné prvky skrytě už v základech a ideologii tohoto systému. Nepřeceňujme proto význam kritiky z řad spisovatelů a studentů. Zdrojem společenských změn je hospodářství. Správné slovo má svůj význam, jen když je řečeno za poměrů, které jsou už správně opracovány. Správně opracované poměry — tím se u nás, bohužel, musí rozumět naše celková chudoba a úplný rozpad starého systému vládnutí, kdy se v klidu a míru na náš účet zkompromitovali politikové jistého typu. Pravda tedy nevítězí, pravda prostě zbyla, když se všecko ostatní proškrtalo. Není tudíž důvodu k národní vítězoslávě, je pouze důvod k nové naději.

Obracíme se na vás v tomto okamžiku naděje, které je však pořád ohrožena. Trvalo několik měsíců, než mnozí z nás uvěřili, že mohou promluvit, mnozí však nevěří ani teď. Ale promluvili jsme už tak a tolik se odkryli, že svůj úmysl zklidřiti tento režim musíme jedině dokončit, jinak by odplata starých sil byla krutá. Obracíme se hlavně na ty, kdo zatím jen čekali. Čas, který nastává, bude rozhodující pro mnoho let.

Čas, který nastává, je létu s prázdninami a dovolenými, kdy se nám po starém zvyku bude chtít všeho nechat. Vsadme se však, že naši mlí odpírci si nedopustí letního oddechu, budou mobilizovat své zavázané lidi a budou si už teď chtít zařídit

(Pokračování na str. 3)

O koho se opřít

A. J. LIEHM

Donedávna jsem se nesetkal s žádným příslušníkem KAN, jakéž jsem promeškal obrátnou příležitost. Až onehdy v Karlových Varech. Poznali mě na svou schůzi a mně přišlo, že je to čest, když dnes nestranící pozvou sami od sebe komunistu na kus užitné řeči. Byl to herský večer, a naše politické schůze, po takých se mi v uplynulých letech často stýskalo, třebaže schůzí nebývalo málo. Mluvilo se věcně, konkrétně, všichni účastníci toho večera měli zřejmě chuť angažovat se pro pokrok a rozvoj země, která je jejich vlastí, a přitom nemáli jazyky prostěk politickou rutinou a hlavy unavené tolika lety marných slov do všechých stran. Události posledních měsíců u nás hrají naně, neteslili jen force majeure, ale po uplynutí, otevřeném parlamentu, prostém lidská a nástrah. A po práci takovém stoupá.

Na té schůzi ustal toho večera muž, jehož jméno jsem zapomněl, ale jeho slova opakuji od té doby do ověrení kubánu. Kde je ochoten je postoucha. Jsem z vesnice nedaleko odtud, říkal, je tam 75% dělnického obyvatelstva. Před časem jsme založili KAN a naším členy to stalo 70 proc. obyvatel obce. Zvolili mne předsedou a spolehnu s několika dalšími jsme zpracovali pracovní program, obsahující řadu návrhů na řešení místních, komunálních problémů. S tímto programem jsme šli za funkcionáři KSČ i za členy národního výboru. Je nás tolik a tolik, řekli jsme, necheme ani vaše místa, ani vaše funkce, ani vaši moc. Ale chceme, abyste si s námi sedli, uznali nás za partnery, abychom si jednoho stolu spojovali naše nápady a dohodli se, jak by-chom společně mohli uskutečnit všechno užitečné, co je v nich obsaženo. Odmítli s námi jednat. A odmítají dodnes. Už vlc než dva měsíce.

Co máme dělat? zeptal se. Je tohle tu ruka nabízená ke spolupráci každému, kdo to s republikou myslí upřímně? Pochopte, my už nikdy zpátky nekoumeme. Mítneme být trpěliví, ale lidem trpělivost dochází. Nezmění-li se něco, dojde ke konfliktům. A naše pitna ta nebude...

Co jsem měl odpovědět? Řekl jsem, že to je přechodný stav, že přece oni ty své místní funkcionáře znají a já taky, že jsou mezi nimi jistě takoví, kteří by se rádi zabarikádovali za svou místní moci a nikoho k ní nepustili, ale že většina z nich prostě čeká, až jim někdo poví, co mají dělat, protože byli léta zvyklí prostěčit jenom, co se jim řeklo shora, a že já jsem přesvědčen, že to slovo shora brzy přijde, že nemůže nepřijít, že je přece nelze odkládat ... atd. Oni se na mne dívali, jako se dívají lidé, kteří by rádi uvěřili, ale nemohou.

Vědělt, že za nikoho nemluvím, ale já přece všechno, co jsem jim řekl, cítím jako svou odpovědnost. A ta mě tíží. Stále víc. Po tom bezradně prázdném zasedání sedení Národní fronty, které uppadalo jaspoň podle novin), jako by se konalo v půli ledna a nikoli v polovině června. Věc se mi zdála tak jasná, tak: srozumitelná, tak jasně pochopitelná. Chce-li sedení KSČ skutečně rozdbrit komunistickou protidokou reakci, která tak zkompromitovala stranu a socialismus, a dovést zemi k národnímu usmíření, a nemá budeme moci zažít všichni společně a itp. musí se přece opřít nejen o tu velkou část, a snad skutečně většinu členů strany, které o tohle upřímně jde, ale také o masu angažovaných nestranických, kteří jsou jeho přirozeným a spolehlivým spojencem, protože chtějí docela stejného totéž. Socialistické reakce bude v tu chvíli rozmetána a s ní i jediná šance té nesocialistické.

Jenže... Minulý týden jsem slyšel (z dobře informovaných dat), že na aktivu Lidových milicí v Razyni přispomněl jeden z řečníků za předsednickým stolem protirostranickéj šertík o komunistech skalních, vodních a lesních a smutně prohlásil, že strana se dnes musí opřít právě o ty tyrany. Mínil zřejmě předsedům přítomné. Prosím, každý se opírá, o koho chce a o koho může. Osobně nepotřím k žádné kategorii a anekdoty, takže se mne to vlastně netýká. Ale snad to řečník ani tak nemyslel, snad to říkal jen zahledem k obecenstvu, snad by to pod jinými poslouchali řekl zase jinak. Jenže o to právě jde. Lidé si dnes berií všechno poněkud, a když to půjde takhle dál, nebudou stra opřít už zase nikomu. A nic. Ale nejde jenom o to. Proti názoru, o jehož správnosti jsem přesvědčen, že totiž hlavním problémem naší politické situace je, jak se KSČ dokáže postupně a bez otřesů rozdělit o moc s ostatními — stojí názor jiný. Podle něho je i naše situace situací klasického boje o moc, o udržení moci. Takový názor musí pochopitelně počítat především se skulami, s pretoriány, s ňokoem a ist. Není pochyb, že takto chápaný boj o moc zastánci tohoto názoru vyhrají. Jenom se bojím, že s takto dobytou či uhájenou mocí sůstanou ještě mnohem, mnohem víc sami než jejich předchůdci. Takže tu moc nikomu k ničemu nebude a zápas o ni půjde dál, už zase jinak.

Pořád si ale myslím, že to snad není tak. A řekám už stejně netrpělivě jako oni, totiž bude odpověď na otázky účastníci té schůze KAN.

Ale co kdyby se zkusilo nečekat. Kdyby se našli komunistští funkcionáři a funkcionáři národních výborů, kteří nebudou čekat, až se jim řekne, a sami zahájou dosavadní spolupráci se sebemi, kdo jsem k takové spolupráci hotoví. Modelové situace, které tak vytvoří, mohou velice pomoci politickému centru při osudovém rozhodování.

PAVEL KOHOUT

jak budu oběšen

Ve dvě v noci z pátku na sobotu mne zavolal jistý pan Novák, jak se představuje, aby se mne zeptal, kde nechci viset.

Zamyslel jsem se. Poté jsem mu pravdě odpověděl, že vlastně vůbec nechci viset.

Zachechtal se a pravil, že na mém názoru možná záleželo dřív, avšak nyní že se mne nikdo nebude ptát.

Mezitím jsem se probudil úplně a otázal se ho, proč se mne tedy ptá na takové podrušení.

Začal mi spílat fka, abych nemyslel, že nás nějaký figl zachrání před novou Budapestí. On, pan Novák, že je určen k tomu, aby se postaral o mne.

Vyslovil jsem otázku, mám-li sejít na ulici, anebo dostavit-li se on do mého bytu.

Nato mi oznámil, že mě ta sranda brzo přejde, a bez pondravu zavěsil.

V sobotu mi byl poštou doručen

(Pokračování na str. 3)

— KEĎ NENASTANÚ KOMPLIKÁCIE, MALO BY TO BYŤ V DEVIATOM MESIACI DONOSENÉ Hadák 1

Znepokojení „spojenci“

Vývoj v Československu záhy vzbudil znepokojení u představitelů „bratrských“ stran. Poslední varování přišlo v Čierné nad Tisou a v Bratislavě na přelomu července a srpna 1968. Na fotografii účastníci jednání v Čierné nad Tisou, zleva premiér Oldřich Černík, generální tajemník ÚV KSSS Leonid Iljič Brežněv a Alexander Dubček.

Znepokojená veřejnost

Spontánní diskuse československých občanů v Praze v proluce ulice Na Příkopech v době setkání představitelů šesti komunistických stran 3. srpna 1968 v Bratislavě.

Okupace

K radikálnímu politickému obratu nicméně nedošlo, což vedlo sovětské vedení k rozhodnutí zasáhnout silou. „Operace Dunaj“ zahájená večer 20. srpna proběhla vojensky úspěšně i díky rozhodnutí čs. vedení neklást ozbrojený odpor. Vyvolala však mohutné lidové protesty. Odsoudilo ji předsednictvo ÚV KSČ a následně i mimořádný „vysočanský“ sjezd KSČ. Ulice československých měst byly v krátké době plné protiokupačních nápisů a letáků.

Tanky v pražských ulicích

Mimořádný vysočanský sjezd KSČ

Moskevský protokol a jeho konsekvence

Důsledkem „moskevského protokolu“ byly personální změny, přijetí některých „přechodných“ opatření omezujících shromažďovací a spolkové právo a schválení dohody o „dočasném“ pobytu sovětských vojsk. Jedním ze čtyř poslanců hlasujících proti jejímu přijetí byl František Kriegel (vpředu při hlasování). Již předtím jako jediný odmítl v Moskvě podepsat „protokol“, načež byl zbaven funkce předsedy Národní fronty.

Federalizace

Jediným trvalým výsledkem reformního hnutí měl zůstat zákon o federalizaci, přijatý 27. října 1968. Její podoba však byla v období tzv. normalizace zdeformovaná. Jednáním o česko-slovenském vyrovnání byla věnována celý rok velká pozornost. Karikatura v časopisu Reportér ze začátku července 1968 mohla být stejně dobře otištěna na počátku 90. let.

Projevy odporu proti „normalizaci“

Po zbytek roku 1968 a v první polovině roku 1969 se objevovaly vlny vzepětí občanské společnosti, která se bránila tzv. normalizaci. Masová smuteční shromáždění a protestní akce vyvolalo upálení a následná smrt studenta Jana Palacha v lednu 1969. Smuteční průvod u příležitosti Palachova pohřbu na Staroměstském náměstí v Praze 25. ledna 1969.

Obnovení „pořádku“

Za definitivní konec reformního hnutí je možno označit nahrazení Alexandra Dubčeka na postu prvního tajemníka ÚV KSČ v dubnu 1969 Gustávem Husákem. Na přelomu 60. a 70. let došlo i díky vlně perzekuce odpůrců tzv. normalizace k stabilizaci režimu, který bez větších otřesů přežíval až do konce 80. let. Nástup tzv. normalizace byl doprovázen masovými čistkami v komunistické straně, společenských organizacích i hospodářské a státní sféře. Ke stabilitě režimu přispěl vedle strachu z různých forem represí a zklamání z vystupování řady ikon Pražského jara též relativně pozitivní hospodářský vývoj a přijetí řady opatření zaměřených na uspokojení hmotných potřeb obyvatelstva. V druhé polovině 70. let se nicméně začal negativně projevovat návrat k tuhému systému centrálně plánované a řízené ekonomiky, která začala stagnovat a stále více zaostávat za Západem.

Gustáv Husák

Přestože nebylo postavení Gustáva Husáka ani v očích Moskvy nezpochybnitelné, upevnil si záhy svoje postavení přes tlaky různých mocenských skupin i díky bezesporu značné politické obratnosti. To bylo potvrzeno XIV. sjezdem KSČ v květnu 1971, na němž byl zvolen do funkce generálního tajemníka strany, v roce 1975 se pak stal prezidentem republiky.

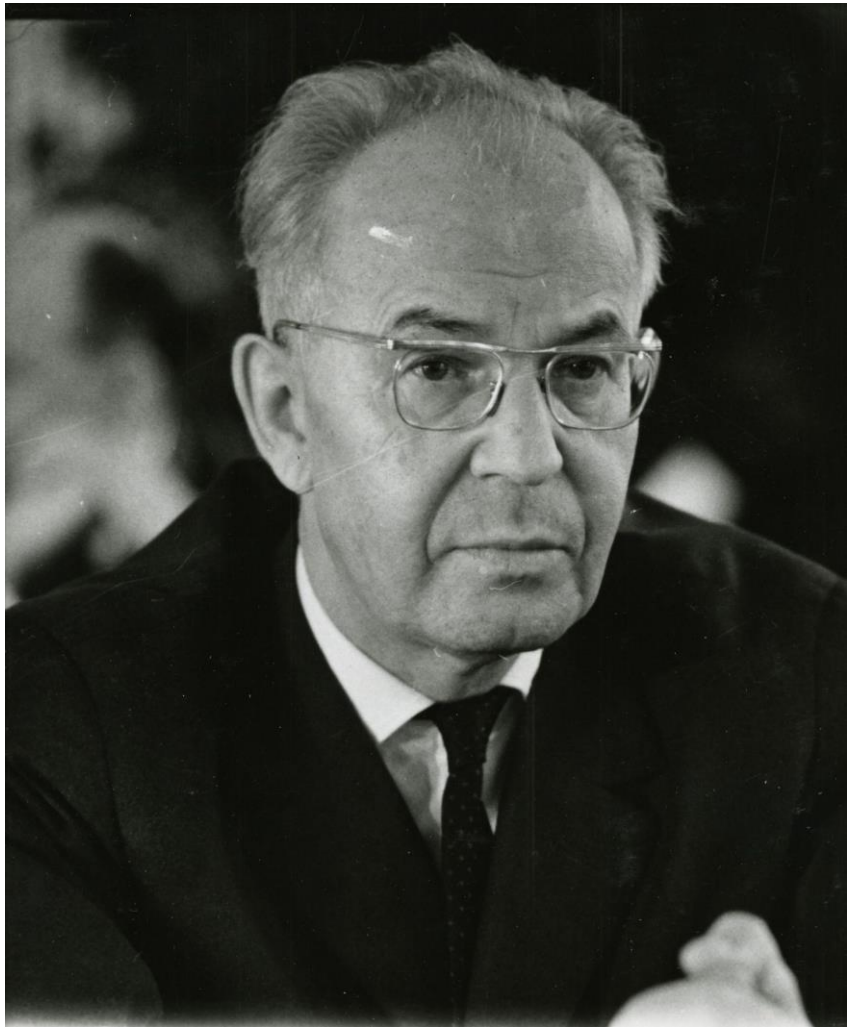

První výročí okupace

Posledním velkým otevřeným vystoupením proti „normalizačnímu“ režimu na takřka dvě desítky let se staly rozsáhlé demonstrace u příležitosti prvního výročí okupace v srpnu 1969, které byly i za cenu ztrát na životech a množství zraněných tvrdě potlačeny československými bezpečnostními silami. Blokáda vstupu na Václavské náměstí v Praze.

Zdroje

V prezentaci byly využity fotografie a dokumenty z výstavy „Pravda vítězí (Československo 1918–1992)“, na jejíž přípravě se autor prezentace podílel, a dále materiály přístupné na google.com. Jejich kopírování není povoleno.

PREZENTACE JE URČENA POUZE PRO STUDIJNÍ ÚČELY, JE ZAKÁZÁN JEJÍ ŠÍŘENÍ.